

ความเป็นศิโร อยู่ที่ไหน?

พระเทพคิลก (ระแบบ จิตตภาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

ความเป็นครู อยู่ที่ไหน?

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตภาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

รวบรวม เรียบเรียง

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

จัดพิมพ์จำหน่ายเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา

พุทธศักราช ๒๕๔๔

ISBN 974-88589-3-6

ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตภาโณ)

รวบรวม เรียบเรียง

พิมพ์ครั้งที่ ๑

กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๔

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

๒,๐๐๐ เล่ม

กองทุนไตรรัตนานุภาพ

๓,๐๐๐ เล่ม

ผู้จัดพิมพ์

กองทุนไตรรัตนานุภาพ

คณะกฐิ วัดบวรนิเวศวิหาร บางลำพู กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทร. ๐-๒๒๘๑-๙๕๑๐, ๐-๒๒๘๑-๒๑๓๓

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

ตึกหน้ากลาง วัดบวรนิเวศวิหาร บางลำพู กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทร. ๐-๒๒๘๑-๒๑๓๓, ๐-๒๒๘๑-๓๖๗๕

พิมพ์ที่ **พรศิวกาพิมพ์**

๑๘๔/๑๐ ลาดพร้าว ๘๗ แขวงวังทองหลาง เขตวังทองหลาง

กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐ โทร. ๐-๒๕๓๙-๘๖๓๒

นางจรรพวรรณ วันทนทวี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

คำนำ

หลายปีมานี้ ได้รับอาราธนาไปบรรยายอบรมครูในโอกาสต่างๆ มาก เรื่องที่ขอให้บรรยายจะมีความหลากหลายพอสมควร แต่อยู่ในกรอบของหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา ที่ออกจะมากเป็นพิเศษ คือ พุทธวิธีในการสอน การสอนจริยศึกษา การตอบปัญหาที่หลากหลาย ทุกคราวที่ไปบรรยายมักจะมีหนังสือไปฝาก แต่บางเรื่องก็ห่างไกลจากเนื้อหาที่ครูต้องรับผิดชอบอยู่ ได้เคยเรียบเรียงเรื่อง **พุทธวิธีในการเผยแผ่** และ **วิญญูญาณครู** ออกเผยแผ่ แต่ก็หมดไปตามธรรมดาของสังขาร

สืบเนื่องจากการศึกษาในปัจจุบันมีการปฏิรูป แต่เมื่อเรามองด้านพระพุทธศาสนาจะพบว่า หลักสูตรในทางพระพุทธศาสนา นั้น เป็นความเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะคนจะทำได้เพียงวิธีการในการสื่อสารเท่านั้น แต่กล่าวโดยเนื้อหาแล้วมีความลงตัวอยู่เสมอ เพราะเป็นสัจธรรมที่ไม่เปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดความคิดที่จะเรียบเรียง ในลักษณะรวบรวม เรียบเรียงหลักสูตรในทางพระพุทธศาสนา พุทธจริยา ปฏิปทาของพระสงฆ์ ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นศาสดา ครู อาจารย์ อุปัชฌาย์ อาจารย์ของชาวโลก นำมาร้อยเรียงเป็นหนังสือเล่มไม่โตนัก ในนาม **ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?** อันเป็นมุมมองจากพระพุทธศาสนา ด้วยความมั่นใจว่า ในโลกนี้ไม่มีใครที่ประสบความสำเร็จในการฝึกปรี้อบรม สั่งสอนคนได้ดีและมากกว่าพระพุทธเจ้า

กอบrinkได้รับอาราธนาให้ไปบรรยายในรูปของการอภิปรายหัวข้อสำคัญๆ แก่ครูเรื่อง

“ยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการ แนวทางในการพัฒนาวินัย และจริยธรรมข้าราชการครู, เทคนิคกระบวนการสร้างเสริม วินัยและจริยธรรม จรรยาบรรณ วิชาชีพ และอุดมการณ์ ของ ข้าราชการครู”

ใครก็ตามฟังหัวข้อแล้วคงมีไปพอสมควร เพราะในด้าน ของความเป็นจริงแล้ว ชื่อเหล่านั้นแตกต่างกันในด้านภาษาเท่านั้น ขอเพียงแต่คนมีคุณธรรมภายในใจสักข้อหนึ่ง เช่นตระหนักด้วยใจที่ เรียกว่า **อัตตัญญูตา** คือรู้จักในตัวตนของตนว่าเป็นใคร มี ภาระหน้าที่อย่างไร การทำหน้าที่ด้วยความถูกต้อง เหมาะสม แก่ฐานะของตน เท่านั้น ทุกอย่างที่เราเรียกชื่อกันมากมายก็จะเกิดขึ้น ได้เอง เพราะ เป็นกระบวนการแห่งธรรม ทำนองเดียวกับที่พระพุทธ เจ้ารับสั่งไว้ว่า “เปรียบเทียบเหมือนบุคคลปลูกพืชชนิดใดชนิดหนึ่งลง ไปในดินแล้ว เขาย่อมได้รับผลของพืชชนิดนั้น คนทำความดี ย่อมได้รับผลดี คนทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่ว”

ดังนั้น การรวบรวมเรียบเรียงในคราวนี้ จึงมองผ่านข้อความ เหล่านั้น เข้าหาสาระแห่งจิตวิญญาณของความเป็นครูว่า คนที่เข้า ถึงความเป็นครู จนสามารถปฏิบัติการกิจของครูอย่างคนที่เข้าถึง จิตวิญญาณของความเป็นครูจริงๆ นั้น ควรจะเป็นอย่างไร และมี ใครเป็นแบบ เพราะครูมีมาในโลกนานแล้ว จนอาจพูดได้ว่า **ครู เป็นพ่อแม่คนที่สองของคนทุกคนในโลก** แม้แต่พระภิกษุ สามเณรทุกรูปก็เป็นศิษย์ของครู แต่ครูทุกคนไม่จำเป็นต้อง เป็นศิษย์ของพระภิกษุสามเณร เนื้อหาสาระของความเป็นครูทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการครองตน ครองคน ครองงานก็ตาม ล้วนยึดโยง อยู่กับพระพุทธคุณ ๓ ประการ ในระดับของอุดมการณ์

แม้จะเป็นการยากที่คนจะเข้าถึงระดับอุดมการณ์จริงๆ แต่ขอเพียงให้สำนักมีความยึดโยงอยู่กับคุณธรรมระดับอุดมการณ์ได้ พัฒนาให้มีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์แก่วงการศึกษา ยิ่งแล้ว

การพิมพ์เผยแพร่คราวนี้ เน้นไปที่ท่านซึ่งเป็นครู อาจารย์ พระภิกษุ สามเณร และสาธุชนผู้สนใจเป็นหลัก โดยใช้ทุนในการพิมพ์เผยแพร่จาก กองทุนไตรรัตนานุภาพ เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และจัดพิมพ์จำหน่าย ด้วยราคาเผยแพร่จาก ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ด้วยความคาดหวังว่า หนังสือเล่มนี้คงจะอำนวยประโยชน์ในการ ศึกษา พิจารณา ทบทวน นำไปปฏิบัติของสาธุชน ผู้สนใจในธรรม ได้ตามสมควร

จิตวิญญานของความเป็นครู อาจทำได้เพียงอาศัยนัยแห่ง พระพุทธศาสนสุภาษิตสองข้อ คือ

บัณฑิตควรตั้งตนเองนั้นแหละไว้ในคุณธรรม อันสมควร แก่ตน แล้วจึงสอนคนอื่นในกาลภายหลัง ทำได้อย่างนี้จะไม่มีความ ลำบาก

ผู้ใดมองเห็นศีล ปัญญา สุตะภายในตน ผู้นั้นย่อมประพฤติ ประโยชน์เพื่อตนและบุคคลอื่นได้

พระพุทธเจ้าทรงสมบูรณด้วยพระคุณหลัก ๓ ประการ ก่อนแล้ว คำสอนทุกข้อของพระองค์เมื่อกล่าวเชิงผลแล้ว คือการ เพิ่มขึ้นของปัญญา ความบริสุทธิ์ ความรักความเมตตา กรุณาต่อ คนอื่นตามสมควรแก่ฐานะ

หากว่าครู อาจารย์ มีจิตวิญญาณของความเป็นครูได้จริง จะต้องสามารถในการสอนให้คนอื่นรู้ ทำพูดให้คนอื่นเขาดู และครองชีวิตของตนที่มีคุณธรรมให้คนอื่นสามารถยึดถือตาม ปฏิบัติตามได้เป็นประการสำคัญ

ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย อันรวมเป็น ไตรรัตนานุภาพ ได้โปรดคลบบันดาลอภิบาลรักษาทุกท่าน ที่มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือให้การสนับสนุนกองทุน ไตรรัตนานุภาพ และศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย เข้าร่วมกิจกรรมในการศึกษาอบรมหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาในโอกาสต่างๆ ให้มีความเจริญงอกงามในธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศแสดงไว้ดีแล้วตลอดกาลนานเทอญ.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตภาโล)

วัดบวรนิเวศวิหาร

เลขาธิการศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

ผู้ดำเนินการกองทุนไตรรัตนานุภาพ

กันยายน ๒๕๔๔

ความเป็นครู
อยู่ที่ไหน?

สารบัญ

ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?	๑
ครูในอุดมคติของพระพุทธศาสนา	๓
คุณธรรมของความเป็นครู	๘
มโนธรรมสำนึกในการทำหน้าที่ครู	๑๔
การเสริมสร้างความรู้ ความคิด	๑๙
หลักการบริหารตนทำอย่างไร?	๒๗
หลักการบริหารคน	๒๙
คุณธรรมที่จำเป็นต้องมีในการครองใจคน	๓๒
พรหมวิหาร ๔	๓๒
อคติ ๔	๓๕
สังคหวัตถุ ๔	๓๖
คุณธรรมอันเป็นฐาน	๓๙
หลักในการครองตน	๔๘
หลักในการบริหารงาน	๕๒
หลักในการครองงาน	๖๐

ความเป็นครู อยู่ที่ไหน?

คำว่า **ครู** เป็นภาษาที่แสดงออกของจิตวิญญาณ หากต่อکارจะอธิบายให้ครอบคลุมเนื้อหาของความเป็นครู ที่เป็นการสะท้อนออกมาจากจิต สามารถพัฒนาให้เข้าถึงความเป็น **“บรมครู”** ในระดับลดหลั่นกันขึ้นไป จนถึงจุดที่เรียกว่าเป็นพระศาสดาของศาสนิกในศาสนาทั้งหลาย

ในพระพุทธศาสนา หมายถึง องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้รับเฉลิมพระนามว่า **ทรงเป็นพระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย**

ด้วยเหตุนี้คุณลักษณะของความเป็นครู ในกรอบของพระพุทธศาสนามีคำที่เรียกท่านที่ทำหน้าที่ครูไว้เป็น ๔ ระดับ ซึ่งสามารถเรียงจากสูงมาหาต่ำได้ดังนี้ คือ

๑. **ศาสดา** แปลว่า **ผู้สั่งสอน** แต่คนที่ได้รับการสั่งสอน จะให้ความเคารพนับถือไว้ในฐานะสูงส่ง ในฐานะที่ทรงเป็นบรมครู อย่างที่ชาวพุทธเรียกพระพุทธเจ้าว่า **ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย**

ซึ่งในด้านของความเป็นจริงแล้ว ความเป็นพระพุทธรเจ้าที่แท้จริงคือ **พระธรรม** โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ พระพุทธคุณหลัก ๓ ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ คำสอนของพระองค์ ทุกข้อเมื่อเรามองไปที่ผลจะเห็นว่า เป็นการศึกษาศึกษาเพื่อปฏิบัติพัฒนาจิตให้เข้าถึงพระคุณ ๓ ประการดังกล่าว

๒. **ครู** หรือ **คุรุ** แปลว่า *ผู้ที่ควรเคารพ สักการะ* เป็นผู้หนักด้วยคุณ คือความรู้ ความประพฤติ ท่านบอกว่า คำว่า **ครู** คำนี้มาจากธาตุ ๓ ธาตุด้วยกัน คือ

ครุ ธาตุ เป็นไปในความหนัก คือเป็นผู้หนักแน่นในด้านความรู้ คุณธรรมที่สามารถดำรงความเป็นครูไว้ได้ทุกสถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า **สมบุรณ์ด้วยวิชาและจรรยา** คือมีความรู้ดี ความประพฤติดี

คริ ธาตุ ในความเปล่ง คือมีความฉลาดสามารถในการอบรมสั่งสอนศิษย์ด้วยจิตกอบปรี่ด้วยเมตตา กรุณาต่อศิษย์ **ครู** จึงเป็นยอดกัลยาณมิตรของศิษย์ ในการให้การศึกษามรรมบ่มเพาะ พัฒนาศิษย์ของตน ความเจริญก้าวหน้าของศิษย์จึงเป็นความสุใจ ความภูมิใจของครู

คร ธาตุ ในการทำหน้าที่เชิดชู ยกย่องศิษย์ของตน ให้มีพัฒนาการในด้านต่างๆ ที่สำคัญคือ พัฒนาทั้งด้านความรู้ ด้านคุณธรรม ที่เหมาะสมแก่ความเป็นผู้ศึกษาตามสมควรแก่ฐานะนั้นๆ

๒ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

ในความเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์นั่นเอง ทำให้ครูแสดง
ออกต่อศิษย์อย่างผู้อภิบาล ทำหน้าที่ปกป้อง ปกป้อง รักษา
อภิบาล ด้วยความรักใคร่ อุปการะ แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์
และพร้อมที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกับศิษย์ของตน

๓. อุปัชฌายะ แปลว่า ผู้ตรวจสอบความบกพร่อง
น้อยใหญ่ของศิษย์ บางคราวท่านแปลว่า ผู้เพ่งโทษน้อยใหญ่
ของศิษย์ นักปราชญ์ทางศาสนาเรียกอุปัชฌาย์ว่า ครูทาง
วิญญูญาณ คือผู้สั่งสอนศิษย์ ด้วยความรักและหวังดี

๔. อาจารย์ ที่เราเรียกทับศัพท์ว่าอาจารย์ แปลว่า
เป็นผู้ที่ศิษย์จะต้องประพฤติตนด้วยความเอื้อเฟื้อต่อท่าน

ในที่นี้จะเน้นครู ในความหมายของอุปัชฌาย์ อาจารย์ และ
ที่สำคัญคือกรอบของคำว่า ครู

ครูในอุดมคติของพระพุทธศาสนา

ดังได้กล่าวแล้วว่า กรอบของคำว่า ครู ในความหมายของ
พระพุทธศาสนานั้น คือท่านที่ปฏิบัติพัฒนาตน จนสามารถ
สัมผัสพระคุณของพระพุทธเจ้า คือ มีปัญญา ความบริสุทธิ์ใจ
หรือสุจริตใจ ความเมตตากรุณาที่มีความเป็นสากลสูงมากพอ

ปัญญาคุณ จะเกิดได้อย่างไร?

ตามปกติแล้วปัญญาจะมี ๒ สายหลัก คือ สชาติกปัญญา
ได้แก่ปัญญาที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของคนเหล่านั้น หากใครมี
ปัญญาพื้นฐานมากพอ ท่านเรียกว่าคนนั้นมีพรสวรรค์ในด้านนั้นๆ

แต่ปัญญาประเภทนี้เหมือนการรับมรดกจากบรรพบุรุษ มีความจำเป็นที่จะต้องนำมรดกนั้นมาใช้เสริมสร้างสถานะของตนให้มีความหนักแน่นมั่นคงมากขึ้น ปัญญาก็มีลักษณะดั่งนั้น จำเป็นต้องมีปัญญาอีกประเภทหนึ่ง ที่ท่านเรียกว่า โยคปัญญา คือปัญญาที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ พัฒนา ผ่านระดับของกระบวนการเรียนรู้ของจิต ๔ ประการคือ

“การเรียนรู้โลกทางประสาทสัมผัส คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีความสามารถทรงจำเรื่องเหล่านั้นไว้ได้มาก นำเอาประสบการณ์เหล่านั้นมาคิดอย่างมีระบบ กฎเกณฑ์ในการคิด จนเกิดความรู้ในระดับต่างๆ คือความรู้ระดับจำได้หมายรู้ ความรู้ระดับวิญญูญาณ คือมีความรู้แจ่มแจ้งขึ้น และเป็นความรู้ระดับปัญญา คือความรู้ เห็นตามความเป็นจริงของสิ่งสัมผัสนั้นๆ ตามความเป็นจริง”

กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาใน ๔ ระดับนั้น พระพุทธศาสนาเรียกว่า มีความเป็นพหุสูต หรือ พหุสัจจะที่แปลว่า มีการศึกษาเรียนรู้มาก

พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็น ๕ ระดับ ในการเรียนรู้เรื่องเดียวกัน นั่นคือ

๑. มีการศึกษาเรียนรู้ อารมณ์โลก ที่สรุปเป็นรูปนามทางประสาทสัมผัสไว้มาก ที่เรียกว่า มีประสบการณ์มาก

๒. มีความสามารถทรงจำเรื่องเหล่านั้นไว้ทั้งในด้านเหมือนกัน ตรงกันข้าม คล้ายคลึงกัน และแยกเพี้ยนกัน จนสามารถ

๔ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

มองผ่านจากสิ่งที่ตนสัมผัสไปหาสิ่งตรงกันข้าม เหมือนกัน แผลก
เพี้ยน และคล้ายคลึงกับสิ่งที่ตนสัมผัสได้

๓. สามารถจำสิ่งสำคัญระดับเป็นกฎ สูตร องค์กรรม กติกา
กฎหมาย เป็นต้น ได้อย่างแม่นยำ สามารถนำมาใช้ได้เหมาะสม
แก่กรณีนั้นๆ

๔. นำเรื่องที่ตนจำและท่องได้ มาคิดอย่างมีระบบ กฎเกณฑ์
ตามกระบวนการของเหตุผล สามารถเชื่อมโยงเหตุกับผล ผลกับ
เหตุ และปัจจัยประกอบของเรื่องนั้นๆ ได้

๕. มีปัญญาสามารถขบเจาะจนมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง
ในประสบการณ์นั้น จนกลายเป็นผู้ชำนาญการในบางเรื่อง หรือ
หลายๆ เรื่อง

แต่ปัญญาระดับเป็นครู อาจารย์ จะต้องมีการศึกษาที่ต่อ
เนื่อง มีความเข้าใจในเรื่องที่ตนจะต้องนำไปสอนแก่ผู้ที่มีความ
รู้น้อยกว่าตน จนเกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน
พึงสังเกตว่า ในการเรียนตามปกติแล้ว เราไม่ค่อยตั้งคำถามแล้ว
หาคำตอบว่า เรื่องเหล่านั้นเราเข้าใจไหม? ถ้าเข้าใจ ต้องตอบได้ว่า
เข้าใจว่าอย่างไร?

ทดลองอธิบายมาดู

แม้อธิบายได้แล้วก็ต้องตั้งปัญหาถามว่า ถ้าจะนำเรื่องนั้น
ไปอธิบายแก่คนอื่น ที่มีความหลากหลายมากนั้นจะอธิบาย
ว่าอย่างไร ผู้รับฟังจะเกิดความรู้ความเข้าใจ ตามที่เราต้องการ
ให้นักเรียนมีความเข้าใจความจริงของสิ่งนั้นๆ

ที่สำคัญและควรตระหนักมากเป็นพิเศษ คือปัญญาคุณ
ของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลายนั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้ว
ทำหน้าที่ขจัดโมหะ ความหลง งมงาย ไร้เหตุผลออกไปจากใจ
ทำให้ใจบริสุทธิ์จากความโลภ โกรธ หลง ไปตามลำดับ ครูใน
กรอบของพระพุทธศาสนาจึงเป็นผู้ที่หนักแน่นในความรู้ที่ควบ
คู่ด้วยคุณธรรม นำให้มีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ ทำให้
สามารถทำงานภายใต้พื้นฐานที่ว่า **“มีพื้นฐานจิตรักมนุษยชาติ
ไม่เลือกชาติชั้นวรรณะ”**

ครู อาจารย์โดยทั่วไป ย่อมไม่อาจเข้าถึงพระพุทธคุณทั้ง ๓
ได้อย่างสมบูรณ์ แต่อย่างน้อยที่สุดก็ต้องมีพื้นฐานความคิด
จิตวิญญาณของผู้อภิบาล ที่มากไปด้วยคุณธรรม ๓ ประการดัง
กล่าว ตามสมควรแก่ฐานะ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในหลักพระพุทธ
ศาสนาไม่ถือว่าครูเป็นวิชาชีพอย่างที่พวกนักปฎิรูปการศึกษา
กำลังคิดกัน แต่ครูกลับเป็นผู้ทำหน้าที่สร้างสรรค์พัฒนาเยาวชน
ของแผ่นดิน ด้วยจิตวิญญาณของความเป็นพ่อแม่คนที่สองของ
นักเรียน นักศึกษา ในรูปของผู้ทำหน้าที่เชิดชู อภิบาลเยาวชน
ด้วยความรับผิดชอบของตนเป็นสำคัญ

ครูจะไม่ต้องการคำตอบว่า **“ตนจะได้อะไรจากการสอน
นักเรียนของตน”** หากจะพึงมีควรมองว่า เป็นเครื่องบูชาครู
ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เท่านั้น ทำนองเดียวกับพระแสดง
พระธรรมเทศนาแล้วมีการบูชาธรรมตามอัธยาศัยของผู้ฟัง จะมี
หรือไม่มีก็ได้ แต่ครูคงไม่ต้องถึงระดับนั้น เพราะรัฐเป็นผู้ให้เงิน

๖ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

เดือนแล้ว และมากพอสำหรับการครองชีวิตอย่างครุ ที่ต้องมี
ลักษณะชีวิตสมณะ เรียบง่าย ตามสมควรแก่ฐานะของนักวิชาการ
ที่ต้องทำงานบนพื้นฐานของ “การบริการสังคมเหนือตน คือ
ให้ความสำคัญแก่ประโยชน์ ที่นักเรียนนักศึกษาจะได้มากกว่า
สิ่งที่ตนจะพึงได้”

ปัญญาของครุ อาจารย์ อุปัชฌาย์ จึงต้องเป็นปัญญา
ที่สามารถใช้ไปในการบริหารตน โดยเฉพาะบริหารจัดการสำนึกว่า นี้
มิใช่อาชีพและเป็นการปฏิบัติภารกิจของผู้อภิบาล ด้วยความรัก
ความเมตตา กรุณา เสียสละเพื่ออนุชนแห่งแผ่นดิน ความเจริญ
เติบโตของนักเรียน นักศึกษา คือผลที่พึงประสงค์อย่างแท้จริง
อันเป็นความกรุณาที่หลั่งออกมาด้วยความสุจริตใจ ดังพระราช
นิพนธ์ ในรัชกาลที่ ๖ ที่ทรงประพันธ์ว่า

อันความกรุณาปรานี	จะมีใครบังคับก็หาไม่
หลังมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ	จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน
เป็นความดีสองชั้นพลันชื่นใจ	ทั้งผู้ให้และผู้รับสมถวิล

จะเห็นได้ว่า คุณธรรมอันเป็นพระพุทธรคุณ ๓ ประการนี้
เป็นปัจจัยของกันและกัน ท่านที่มีปัญญาย่อมมีความบริสุทธิ์ใจ
มากพอสมควร คนที่ใจบริสุทธิ์พอสมควรนั้น ย่อมมองคนอื่น
ด้วยความเป็นมิตร เพราะหากมองเป็นศัตรู แสดงว่าไม่มี
ปัญญาและขาดความบริสุทธิ์ใจ ความเมตตากรุณาต่อคนอื่น
นั่นเอง ทำให้ท่านเหล่านั้นใช้ปัญญาและความสุจริตใจของท่าน
ด้วยความเมตตากรุณาต่อคนอื่น

ครู ในอุดมคติทางพระพุทธศาสนา จึงต้องสามารถพัฒนา ปัญญา ความบริสุทธิ์ให้มีมากพอสมควรแก่ฐานะของความเป็นครู ที่พร้อมจะทุ่มเททำงานในการอนุเคราะห์ สงเคราะห์นักเรียน ด้วยความเมตตา กรุณาอย่างต่อเนื่อง

ดำเนินตามเสด็จรอยยุคลบาทของพระพุทธเจ้า ที่ได้รับ เฉลิมพระนามว่า ทรงเป็นผู้อนุเคราะห์ต่อชาวโลก พระพุทธเจ้า ทรงดำรงฐานะในชั้นปฏิสัมพันธ์กับชาวโลก ในฐานะของโลกเชฏฐ ที่ชายคนโตของชาวโลก ทรงเป็นโลกนาถ เป็นที่พึ่งของชาวโลก ทรงเป็นโลกนายก เป็นผู้นำของชาวโลก ซึ่งครูในอุดมคติของ พระพุทธศาสนาก็ชอบที่จะมีความรู้สึกต่อทุกคนในกระบวนการเรียน การสอน เหมือนพี่น้อง มีความพร้อมที่จะนำคนเหล่านั้น ทางความรู้ ความประพฤติมากพอต่อการจะทำตนให้เป็นที่ พึ่งพำนักของนักเรียน นักศึกษา ด้วยความเมตตา กรุณาดังกล่าว

คุณธรรมของความเป็นครู

ในอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต พระพุทธเจ้าทรงแสดง คุณสมบัติของครูในพระพุทธศาสนาไว้ ๗ ประการ คือ

๑. ปิโย เป็นที่รัก น่ารัก สามารถทำตนให้เป็นที่รักของ เพื่อนร่วมงาน นักเรียน นักศึกษา แสดงให้เห็นความรักความหวังดีต่อนักเรียน นักศึกษา มีความยินดีกับการได้ดีของศิษย์ มีความยุติธรรมต่อศิษย์ ช่วยให้ศิษย์มีความรัก ความสบายใจ รู้สึกใกล้ชิดสนิทสนม มีความอบอุ่น มีความพร้อมที่จะเข้าใจ

๘ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

ปรีक्षा สอบถาม

๒. ครู วางตนนำเคารพนับถือศรัทธา ด้วยการวางตนให้เหมาะสมแก่สถานะโอกาส ไม่มีความบกพร่องด้านความรู้ ความประพฤติ สามารถแสดงให้เห็นจิตวิญญาณของความเป็นครู มีหลักการในการบริหาร การปกครองนักเรียน นักศึกษา แม้จำต้องตำหนิยกย่องนักเรียน นักศึกษาของตน ก็ทำด้วยการใช้ปัญญา เป็นเครื่องพิจารณาโดยรอบคอบแล้วจึงมีการตำหนิยกย่องไปตามสมควร แก่การกระทำของนักเรียน นักศึกษา สามารถทำตนเป็นที่พึ่ง และให้ความอบอุ่น ความปลอดภัยแก่นักเรียน นักศึกษาของตนตามกำลัง

๓. ภาวนีโย มีการฝึกปรืออบรมตนเองทั้งในด้านความรู้ ความประพฤติ ความรับผิดชอบ เพื่อให้มีความชำนาญใน ด้านวิชาการ ความประพฤติตนในฐานะของครูฐานีบุคคล อบรมตนให้มีความสามารถในการทำงานได้ ทำงานดี ทำงานเป็น จนถึงเป็นงาน มีความคล่องตัวในการปฏิบัติภารกิจ ให้มีความเจริญด้วยคุณธรรมของความเป็นครูดังกล่าว

๔. วตฺตา มีความอุตสาหะสั่งสอน ด้วยความฉลาดสามารถ ในการพูดจาชี้แจง แสดงเหตุผลแก่ศิษย์ของตน รู้ว่ายามใดควรพูดอย่างไร กับใคร คอยแนะนำเป็นที่ปรึกษาแก่ศิษย์ของตน ด้วยการชี้แจงให้เห็นชัดเจนในเรื่องนั้นๆ

หลักการในการสอนของ พระพุทธเจ้า พระอรุณาสวาททั้ง หลายนั้น ท่านบอกว่าทรงมีหลักการ ๔ ประการ คือ

สันตัสสนา แสดงเรื่องนั้นๆ ให้ชัดเจน จากรูปธรรมไปหา
นามธรรม จากสิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่วู้ ในรูปที่เรียกว่า เกิด
ภาพพจน์ คือพจน์ที่พูดออกไปนั้น สามารถสร้างจินตนา
การแก่ผู้ฟังได้

สมาทปนา สามารถน้มน้่าวจิตใจของผู้เรียน ผู้ฟัง ให้เห็น
ตาม คล้อยตามความเป็นจริงในหลักการ หลักวิชาการนั้นๆ อัน
ยุติด้วยเหตุผลและความดี

สมุตเตชนา มีการกระตุ้นเร่งเร้าให้ผู้เรียน ผู้ฟัง มีความเชื่อ
มั่นในตนเอง พร้อมทั้งจะเข้าถึงความรู้ ความเข้าใจ สามารถจัด
ทำในลักษณะที่เรียกว่า เรียนให้รู้ ดูให้จำ ทำให้ได้ ใช้ให้เป็น

สัมปหังสนา คนฟังมีความคิดเห็นร่วม มีความสนใจ พอใจ
เบิกบานใจในการที่ได้ฟัง เพลิดเพลินไปกับเรื่องนั้นๆ

ครู มีภารกิจหลักคือการให้การศึกษ อบรมแก่นักเรียน นัก
ศึกษา คุณสมบัติของครูในความหมายว่า เปล่ง คือการกล่าว
อรรถาธิบายขยายความในเรื่องนั้นๆ ให้ตรงตามหลักการในกรณี
นั้นๆ โดยความเข้าใจของตนตรงกับเรื่องที่ตนสอน และสามารถ
สอนให้ผู้ฟัง มีความเห็นตรงตามเนื้อหาวิชาการที่กำลังทำการ
ศึกษาอยู่ มีความฉลาดสามารถในการสื่อสาร จนผู้ฟังมีความ
รู้สึกเห็นตาม คล้อยตาม สนุกสนานไปกับเรื่องที่ตนอธิบาย อันเป็น
เป้าหมายหลักของการสอน ดังที่ท่านกล่าวถึงคน ที่ไม่ประสบ
ความสำเร็จในการสอนไว้ว่า

ถึงเป็นครูรู้วิชาปัญญา มาก ไม่รู้จักใช้ปากให้จัดจ้าน

๑๐ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

เหมือนเต่าผึ่งหนังชื่ออ้อรำคาญ วิชาชาญมากเปล่าไม่เข้าที่

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงลักษณะของพาลและบัณฑิตไว้ว่า “คนพาลมีการเพ่งโทษคนอื่นเป็นลักษณะ บัณฑิตมีการเพ่งโทษตนเองเป็นลักษณะ”

ครูไม่น้อยที่ไม่สามารถถ่ายทอดวิชาความรู้ที่ตนต้องสอนให้เป็นที่พอใจ สนใจ เพลิดเพลินแก่นักเรียน นักศึกษาได้ แต่แทนที่จะตรวจสอบปรับปรุงแก้ไขวิชาความรู้ที่ตนต้องสอน กลับโยนความผิดให้แก่ผู้เรียน ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

พูดไปเขาไม่รู้กลับชู้เขา ว่าโง่เง่ามเงอะเซอะหนักหนา
ตัวของตัวทำไมไม่โกรธา ว่าพูดจาให้เขาไม่เข้าใจ

๕. วณกุขโม มีความอดกลั้นอดทนต่อพฤติกรรมตามปกติ หรือผิดปกติของเด็ก เพราะเด็กก็คือเด็กที่จะต้องให้การฝึกปรืออบรม หากเธอเรียบบร้อยไปทุกอย่าง การสอนก็ไม่จำเป็นอะไร และความอดทนนั้นจะต้องกระจายออกไปในด้านของความ สามารถ อดทนต่อความวิปริตแปรปรวนของธรรมชาติ ความเหนียวยากลำบากในการปฏิบัติภารกิจ ความทุกขเวทนาในการเบียดเบียนของโรค ที่สำคัญคือต้องอดทนต่อสิ่งที่กระตุ้น เร่งเร้าให้เกิดความกำหนัด ความอยากได้ และความไม่พอใจ ต่อทุกคนที่ตนเกี่ยวข้องด้วย เพราะงานของครูในรูปของบุคลากรในองค์กรศึกษา มีคนที่ตนจะต้องปฏิสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง และคนที่ใกล้เคียง หากขาดความอดทนแล้ว ยากที่จะทำงานให้ได้ดี

๖. **คมุภีร์ กถิ กตุตา** มีความฉลาดสามารถในการอธิบายขยายความเนื้อหาสาระของวิชาต่างๆ ที่ตนจะต้องให้การแนะนำสั่งสอนแก่นักเรียนนักศึกษา เนื้อหาสาระเหล่านั้น มีความสมเหตุสมผล ยุติด้วยหลักการเหตุผลในเรื่องนั้นๆ ที่ตามปกติแล้วการอธิบายขยายความเรื่องอะไรก็ตาม หากสามารถจำแนกประเด็นออกไปเป็น อะไร? อย่างไร? ทำไม? เพราะเหตุใด? ให้คุณให้โทษอย่างไร? มีผลต่อเนื้อเป็นอย่างไร? ความเข้าใจของผู้เรียนจะมองเห็นเป็นความต่อเนื่อง มีผลย้อนกลับมาสู่ตน ตามกระบวนการของกรรม ที่ทรงสรุปว่า “คนทำดีจักได้ดี คนทำชั่วจักได้ชั่ว” สำนึกความรับผิดชอบของผู้เรียนจะสูงขึ้น

๗. **โน จฎฐาเน นโยชเน** เนื่องจากการทำงานในฐานะครูอาจารย์ เป็นภารกิจของกัลยาณมิตร ที่ทำหน้าที่อภิบาล ปกป้องคุ้มครองรักษาศิษย์ตามหน้าที่ของกัลยาณมิตรที่มีความรักใคร่ มุ่งอุปการะต่อมิตร แนะนำชักจูงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีความพร้อมที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน

การแนะนำสั่งสอนนักเรียน ซึ่งมีให้พบเห็นอยู่บ้างในกรณีที่อาจารย์ ครู ทำตนเป็นนักการเมือง แต่ไม่กล้าออกหน้า กลับไปแอบแฝงอยู่เบื้องหลังนักเรียนนักศึกษา ปลุกกระดมอยู่หน้ากระดาน จนบางครั้งอาจมีการบาดเจ็บล้มตายกันขึ้น ครูอาจารย์ที่เป็นเช่นนั้นขาดความเป็นครูที่มีจิตวิญญาณของผู้อภิบาล อนุเคราะห์ สงเคราะห์ต่อศิษย์ของตน การสอนอะไรก็ตาม ในหลักการของพระพุทธศาสนา ผู้สอนจะต้องพยายาม

แสวงหาคำตอบตามหลักการที่พระพุทธเจ้า ทรงประทานแก่
พระอรหันต์ ๖๐ รูป ในคราวที่ทรงส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ในคราวแรกมีใจความว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อ
ประโยชน์ เกื้อกูลแก่คนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่คน
เป็นอันมาก เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ ต่อชาวโลก..”

แสดงว่าพื้นฐานจิตของผู้ทำงานด้านนี้ต้องมากด้วยเมตตา
กรุณาต่อคน มีความรอบรู้ทั้งคนและวิชาการที่ตนรับผิดชอบสอน
ควรรักษาเจตนารมณ์ในการสอน คือสิ่งนั้นจะต้องเป็นประโยชน์
แก่ผู้ฟัง ที่ได้จากผลว่าหากเขานำไปปฏิบัติแล้วจะเกื้อกูล
แก่เขาหรือไม่ และเขาจะได้รับความสุขความเจริญจากการ
ปฏิบัติเช่นนั้นหรือไม่ แสดงว่าทุกคราวที่สอนต้องมองว่า

จะสอนอะไร? สอนแก่ใคร? สอนที่ไหน? สอน
อย่างไร? สอนไปแล้วเขาจะได้รับประโยชน์อะไร?
จากเนื้อหาวิชานั้นๆ พึงเห็นว่าใคร อะไร จะต้องมีความ
ชัดเจนเป็นพิเศษ

นอกจากนั้นเป็นปัจจัยประกอบแต่ไม่อาจขาดได้ เช่น
เดียวกัน ครู อาจารย์ ที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ ท่านบอกว่าอยู่ใน
ฐานะเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ที่ศิษย์จะได้รับความรัก ความ
อบอุ่น การยอมรับ นับถือ เชื้อถือ และมีความพร้อมที่จะฟัง
เป็นผู้ที่ศิษย์ควรเข้าไปหาและเข้าไปนั่งใกล้ มีความพร้อมที่จะ
ฟังคำสั่งสอนของท่านด้วยความเคารพ แม้ถูกไล่ก็ไม่ยอมหนีไป

มโนธรรมสำนึกในการทำหน้าที่ครู

ข้อความข้างต้นเป็นไปในแนวอุดมคติ คุณสมบัติหลักของความเป็นครู แต่ว่าการที่เราจะได้ครูทรงคุณค่าอย่างนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะการเข้ามาเป็นครูของครูในสังคมไทยนั้นสามารถจำแนกทางมาออกได้หลายประเภท เช่น

๑. มาจากฐานของจิตวิญญาณ ที่รักความเป็นครู รักการศึกษาเรียนรู้ รักเด็ก จนถึงมีความรักมนุษยชาติ อันเป็นความรักสากล คนประเภทนี้มีไม่มากนักเพราะไปขัดแย้งกับความรักตนเองเป็นพื้นฐานหลักของสิ่งมีชีวิต

๒. มาจากค่านิยมในท้องถิ่นนั้นๆ ที่มีความรู้สึกว่าการเป็นครู สามารถสั่งการให้เป็นไปตามที่ตนต้องการได้ อย่างน้อยก็สั่งนักเรียนได้

๓. มาจากปัญหาทางครอบครัวของชนชั้นกลางหรือค่อนข้างไปทางยากจน ไม่อาจเรียนระดับมหาวิทยาลัยได้ การเรียนครูสามารถไต่ระดับไปได้เรื่อยๆ

๔. ไม่สามารถสอบเข้าสถาบันการศึกษาอื่นได้ จึงเรียนทางครูไปก่อน อาจจะไม่ยอมออกไปเรียนที่อื่นทีหลัง ที่สำคัญคือ ๓ ประเภทนี้จำเป็นต้องพัฒนาจิตวิญญาณของความเป็นครูให้มากไว้ หากขาดการพัฒนาความรักความเป็นครู โอกาสที่จะทำงานในการเรียนการสอนตามฐานะของครูที่ทำงานด้วยจิตวิญญาณจริงๆ จะเป็นการยาก แต่จะมากไปด้วยคนที่ทำงานขาดประสิทธิภาพที่มีปัญหาอยู่มากในปัจจุบัน

๑๔ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

ยุทธศาสตร์ หมายถึง วิธีการรบ หรือกรณีที่มีความสำคัญในการรบ เมื่อนำมาใช้เกี่ยวกับการจัดการศึกษา และการทำงานด้านอื่นๆ ที่จำเป็นจะต้องมี “อุดมการณ์ หลักการ วิธีการ ปฏิบัติการ ประสิทธิภาพ”

อุดมการณ์ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ในที่นี้จึงจะพูดถึงหลักการในการทำงานของครูคุณภาพ ที่ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว เป็นหลักการในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาคน เข้าสู่ความเป็นครูระดับอุดมการณ์ นั่นคือ สามารถสำแดงความมากด้วย “ปัญญา ความบริสุทธิ์ใจ และความเมตตากรุณาต่อนักเรียน นักศึกษา” อันเป็นพื้นฐานทางจิตที่สำคัญตามรอยบาทพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นบรมครูของโลก

พึงสังเกตว่า ตามปกติแล้วคนเราจะอยู่ในฐานะอาชีพอะไรก็ตาม ย่อมมีความต้องการให้สังคมยอมรับว่าตนมี “คุณค่า” ในความรู้สึกนึกคิดของเขา แต่คุณค่าเป็นผลมาจากการมีคุณภาพของบุคคลเหล่านั้น ในขณะที่คุณภาพของคนแต่ละคนมาจากความหลากหลายด้านคุณสมบัติของคนเหล่านั้น ทางด้านคุณสมบัติก็เป็นผลมาจากการศึกษาพัฒนาให้เกิดขึ้น การศึกษาพัฒนา ก็เป็นผลที่มาจากคุณธรรมภายในใจของเขา และการฝึกปรืออบรมในแต่ละวันเป็นสำคัญ

ดังนั้น หลักการของความเป็นครู อาจารย์ที่ทรงคุณภาพ จึงต้องมองไปที่คุณธรรมในระดับสร้างความสำเร็จที่ทรงคุณค่ามากพอต่อการที่จะเป็นฐานรองรับภารกิจของผู้อภิบาลคนอื่น ที่

เน้นไปที่ความโดดเด่นของ “**ความรู้ดี ความประพฤติดี**” เป็นสำคัญ

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมที่จัดเป็นฐานสำคัญ อันเป็นพลังในการปฏิบัติภารกิจทั้งปวงไว้ ในที่นี้จะนำมาเสนอเพียง ๕ ประการ คือ

ศรัทธาความเชื่อมั่นใน หลักการ วิธีการ ความรู้ ความคิด อ่าน ความสามารถของตน และมีความเชื่อมั่นในเหตุผล การที่ตนต้องรับผิดชอบในผลที่ตนทำลงไป ในกรณีที่ยังไม่อาจตัดสินได้ ให้เชื่อในองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในฐานะทรงเป็นเจ้าแห่งธรรม เพราะคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นผลมาจากความรู้ระดับพระญาณ ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากที่ทรงแสดงไว้ในด้านเนื้อหา ไม่ว่าจะโลกจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม

ความเพียรพยายาม เป็นความจำเป็นทุกขั้นตอนของการศึกษา การสั่งสอน การปฏิบัติภารกิจต่างๆ ที่สำคัญต้องมีวิจาร์ณญาณในการมองทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับตน จนมีความชัดเจนในความเป็นคุณ เป็นโทษ คุณของสิ่งนั้นๆ ในกรณีให้เห็นว่าเป็นโทษ ก็พร้อมที่จะป้องกันและบำบัด ในส่วนที่เป็นคุณก็พร้อมที่จะบำรุงรักษาตามสมควรแก่กรณี และทำหน้าที่ของตนด้วยความหมั่นขยันบากบั่นมุ่งผลสำเร็จเป็นเป้าหมาย

มีสติ ในการทำ การพูด การคิด สามารถย้อนอดีตนำมาใช้ให้เกิดผลดีในปัจจุบัน และนำไปสร้างสรรค์พัฒนาในอนาคต สติจะต้องมีพลังในการขจัดความประมาท ความเผลอเรอ หลงลืม

พลังพลาด ครองชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท สามารถระลึกได้
ระลึกทัน นึกออกตามสมควรแก่กาลที่ตนต้องใช้สติ

สมาธิ มีความสงบ หนักแน่น ไม่หวั่นไหวไปตามกระแส
อารมณ์ที่ตนประสบ จนจิตมีพลังในการขจัดความฟุ้งซ่าน ชัดสาย
ของจิต ที่ตามปกติแล้วจิตนี้เป็นธรรมชาติตื่นนอน กวัดแกว่ง ห้าม
ยาก รักษายาก มักส่ายไปในอารมณ์ที่ตนมีความรัก ความซึ้ง
นำไปให้จิตขาดความสงบ หรือขาดสมาธิ จนบางครั้งก็มีปัญหาใน
กรณีสมาธิสั้น

ปัญญา มีความรอบรู้ในสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง โดย
เฉพาะในด้านการตัดสินใจฉับทุกอย่างที่ตนได้สัมผัส มีความ
ชัดเจนตามควรแก่กรณี มีปรีชาหยั่งรู้เหตุผล มีความรู้ความเข้าใจ
ชัดเจนสามารถเชื่อมโยงเหตุกับผล ผลกับเหตุ ที่ท่านใช้คำว่า
รู้จักเหตุ ผล บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ ดี ชั่ว
เสื่อม เจริญ สุข ทุกข์ สรุปว่า มีปัญญาในการบริหารตน บริหาร
คน บริหารงาน สามารถขจัดความเขลา ความไม่รู้ออกไปได้มาก
เท่าไรยิ่งเป็นการดี

คุณธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ พระพุทธศาสนาเรียกว่า เป็น
พลังและเป็นอินทรีย์ คือมีความเป็นใหญ่และมีกำลังในการขจัด
สิ่งที่ตรงกันข้ามกับตน เป็นฐานที่เกิดและเจริญของกุศลธรรม
นานาชนิด มีฐานะเป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรมได้ทุกข้อ

ดังที่พระพุทธเจ้า ทรงแสดงไว้ว่า

“คนจะข้ามสังสารทุกข์ได้ด้วยศรัทธา คนจะล่วงทุกข์ไปได้เพราะความเพียร สติเป็นธรรมเครื่องค้ำในโลกรเซทั้งหลายจงทำสมาธิให้เกิด เพราะคนที่มีจิตเป็นสมาธิย่อมรู้เห็นตามความเป็นจริง คนจะบริสุทธิ์หมดจดได้ด้วยปัญญา”

แสดงว่าคุณธรรมเหล่านี้ สามารถทำหน้าที่นำกุศลธรรมอย่างอื่นได้ จากจุดย่อยๆ จนถึงพัฒนาไปสู่มรรคผลนิพพานในพระพุทธศาสนา ตามกระบวนการที่ทรงตรัสไว้ว่า

“กุศลธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลให้บังเกิดขึ้นแล้ว กุศลธรรมอย่างอื่นที่ยังไม่บังเกิดจะบังเกิดขึ้น ที่บังเกิดแล้ว จะเจริญมากยิ่งขึ้น เหตุนั้นควรกระทำบำเพ็ญให้เกิดขึ้น”

กระบวนการแห่งธรรม ที่มีความจำเป็นในการปฏิบัติภารกิจทุกประการ คือ หลักอิทธิบาททั้ง ๔ ประการ คือ

ฉันทะ มีความพอใจในสิ่งนั้นๆ เช่นการเป็นครูจำเป็นต้องเป็นครูด้วยจิตวิญญาณของความเป็นครู มีความพอใจในงานบริการคนอื่น มีความสุขใจที่ตนได้ทำหน้าที่ครู อาจารย์สามารถรักษาและพัฒนาความพอใจให้มีกำลังมากขึ้นไปตามปริมาณงานที่ตนต้องรับผิดชอบ

วิริยะ มีความเพียรพยายามทำงานด้วยความหมั่นขยันเอาจริงเอาจัง มีความต่อเนื่อง เป็นการครองชีวิตด้วยความเพียรพยายาม มีความรับผิดชอบในงานประจำและงานที่จรเข้ามา โดยการทำงานนั้นด้วยความเพียรพยายามบากบั่นหมั่นเป็นนิตย์

จิตตะ เอาใจฝึกใฝ่ใส่ใจในภารกิจของตน ไม่ปล่อยปละ
ละเลย ทอดทิ้ง มีความมุ่งมั่นหนักแน่นในภารกิจเหล่านั้น ไม่
ปล่อยจิตของตนให้ฟุ้งซ่านซัดส่ายไปนอกจากภารกิจ ที่
ตนต้องรับผิดชอบในขณะนั้นๆ

วิมังสา ใช้ปัญญาตรวจสอบ เทียบเคียง มองเห็นคุณโทษ
ในเรื่องนั้นๆ มีปัญญากำกับในการจะสร้างความพอใจในอะไร
หรือไม่พอใจในอะไร ในขณะที่ใช้ความเพียรและมีจิตตะ ปัญญา
จะตรวจสอบสอดส่องมองเห็นความควรไม่ควร และแก้ไข
เปลี่ยนแปลงได้ด้วยปัญญาในการพิจารณา

คุณธรรม ๔ ประการนี้ ในภาคสนามจำต้องมีวิมังสากำกับ
และมีการหนุนช่วยกันทุกข้อ เป็นกระบวนการขับเคลื่อนไป
ด้วยกันจนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง

การเสริมสร้างความรู้ ความคิด

การทำหน้าที่เป็นครู ไม่ว่าจะทำหน้าที่สอนหรือบริหาร
องค์กรก็ตาม ล้วนเป็นการแสดงออกของคุณธรรมหลัก ๔ ประการ
คือ

**“ความรู้ดี ความคิดดี ความสามารถดี และมีคุณธรรม
จริยธรรม เหมาะสมแก่ความเป็นครู ผู้บริหาร”**

การพัฒนาความรู้ ตามโครงสร้างหลักของคนที่ต้องการ
เป็นครู นอกจากจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติของพหุสูตบุคคล
& ประการ ดังที่กล่าวในตอนต้นแล้ว

พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณสมบัติที่จำเป็นไว้ในจังกีสสูตร ๑๒ ประการ คือ

๑. มีความมั่นใจในตนเองว่า สามารถพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถ และคุณธรรมที่เหมาะสมแก่ฐานะของความเป็นครู ผู้บริหารได้

๒. เข้าหาท่านที่สามารถให้ความกระจ่างในสาขาวิชาการที่ตนต้องการรู้และมีความชำนาญ นั่นคือ การคบหากับคนที่เป็นบัณฑิต เป็นกัลยาณมิตร

๓. นั่งใกล้ผู้สอน มีความสนใจตั้งใจฟัง อ่าน ศึกษา ค้นคว้าตามสมควรแก่แหล่งที่มาของความรู้เหล่านั้น

๔. มีความพร้อมที่จะศึกษา พัฒนาตนเองให้มีความรอบรู้ในวิชาการนั้นๆ ทั้งในด้านพื้นฐานความรู้และจิตใจ

๕. เรียน ฟัง ศึกษา ค้นคว้าสรรพวิชาด้วยความเคารพในผู้สอน หลักวิชา เข้าถึงสาระของวิชาการที่ตนศึกษา ค้นคว้า

๖. มีความทรงจำดี สามารถกำหนดมองเห็นความตรงกัน ต่างกัน คล้ายคลึงกัน แฉกเพี้ยนกันของวิชาการที่ตนศึกษา รวมถึงสามารถเชื่อมโยงกระบวนการของวิชาการนั้นๆ ในรูปของกระบวนการแห่งปัจเจกอาการ

๗. มีปัญญาในการวินิจฉัยพิจารณาตรวจสอบ เนื้อหาวิชาที่ตนจำได้อย่างมีเหตุผล กระบวนการคิด ตรวจสอบ

๘. นำเรื่องเหล่านั้นมาคิดพิจารณาหาความรู้ ความเข้าใจ จนมีความเข้าใจในระดับที่เรียกว่า เข้าถึง ใจถึง มือถึง

๒๐ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

มากพอต่อการอรรถกถาธิบายขยายความให้ถึงสาระ แก่นสาร
ของวิชาการเหล่านั้นที่ตามปกติแล้วมักจะหลากหลายด้วยภาษา
ในการสื่อสาร แต่มักจะเป็นอันเดียวกันในด้านเนื้อหา อย่างที่
ท่านสรุปสรรพวิชาในปัจจุบันลงในกรอบของ “วิทยาศาสตร์และ
สังคมศาสตร์” ซึ่งเมื่อเรามองจากพระพุทธศาสนา ก็จะพบว่า ทุก
อย่างสรุปรวมลงที่อริยสัจทั้ง ๔ ประการนั่นเอง

๙. เมื่อเข้าถึง เข้าใจในวิชาการเหล่านั้นแล้ว มองเห็น
คุณค่าประโยชน์ที่ตนจะได้ จะใช้ นำให้เกิดปิติปราโมทย์ เพราะ
ตนได้เข้าถึงสาระดีของวิชาการเหล่านั้น

๑๐. กระตุ้นเร่งเร้าตนเองให้มีฉันทะ อุตสาหะในการที่จะ
ศึกษา ปฏิบัติ พัฒนาในลักษณะที่พูดกันว่า เรียนให้รู้ ดูให้จำ
ทำให้ได้ ใช้ให้เป็น หรือที่พระพุทธศาสนาเรียงเป็น พระสังฆธรรม
ข้อแรกคือ พระปริยัติสังฆธรรม

๑๑. ทำการพิจารณาในระดับของจิตตามยปัญญา หรือ
ตึรณปริยญา หาความเข้าใจในหลักการและเหตุผล ตรวจสอบ
สอบทาน เทียบเคียง จนมีความรู้แจ่มแจ้งชัดเจนเข้าถึงความจริง

๑๒. มีความเพียรยิ่งในการนำเอาหลักคำสอน หลักวิชา
นั้นมาสู่ภาคปฏิบัติพัฒนาจนเข้าถึงความจริงระดับอันติมสัจจะ
ด้วยปัญญาในระดับที่เรียกว่า เห็นแจ้งด้วยปัญญาอันเป็นสังฆธรรม
ระดับปฏิบัติสังฆธรรม คือลงมือปฏิบัติจนสัมผัสผลด้วยใจตนเอง
ทำนองเดียวกับการเรียนเรื่องอาหาร แล้วนำมาปรุงรับประทาน
ช่วยให้รู้รสชาติของอาหารเหล่านั้นด้วยลิ้นของตนเอง ที่สำคัญคือ

มีความเปลี่ยนแปลงในด้านจิตใจ พฤติกรรม ลดความรู้สึกว่า “เป็นของเราด้วยความอยากได้ เราเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ด้วยความหลงประเด็นของชีวิต ลดอัตตาที่มักจะเชื่องไปตามฐานะให้ลดลง จนมีความพร้อมที่จะบริการคนอื่นด้วยความรัก ความเมตตา และความหวังดี”

ฟังสังเกตว่า คุณธรรมอันนำมาเป็นคุณสมบัติของคุณ ได้ผ่านการศึกษารเรียนรู้มาตามลำดับ แม้จะมีการจำแนกออกไปถึง ๑๒ ข้อ แต่ในด้านความเป็นจริงแล้ว เป็นการพัฒนาปัญญา ความรอบรู้เป็นหลัก นอกจากนั้นจะเป็นปัจจัยเสริม โครงสร้างเดียวกับหลักในมงคลสูตร เช่น การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาคนที่ควรบูชา การอยู่ในประเทศที่สมควร การมีบุญที่ทำไว้ในกาลก่อน ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยเสริมในการปฏิบัติพัฒนาตน การตั้งตนไว้ชอบเป็นเป้าหมาย ทำนองเดียวกับนิโรธ ความดับทุกข์หรือการไม่มีปัญหาและหลักการสำคัญอันเป็นเหตุให้คนตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ คือ “การศึกษาสดับตรับฟังมาก การฉลาดในศิลปอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง การมีวินัยภายในตน การเจรจาถ้อยคำที่เป็นสุภาพดี”

เพียงเท่านี้จะเห็นว่า หลักธรรม ๓ ประการ คือการพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถ และคุณธรรมที่เหมาะสมแก่ฐานะของตน การเจรจาด้วยวาจาที่เป็นสุภาพดี เป็นศิลปะในการสื่อสารติดต่อกับคนอื่นอย่างสร้างสรรค์ มีความเป็นมิตร แต่ละข้อจึงทรงตรัสว่าเป็นอุดมมงคล

ยังมีประเด็นที่ควรทำความเข้าใจบางประการ คือ ในกรณีของหลักธรรมนั้น จะต้องจับประเด็นว่าเป็นกระบวนการ ที่ส่วนมากแล้วเป็นปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนกัน เคยพบหัวข้อในการสัมมนา ท่านใช้คำว่า “ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาวินัย และจริยธรรมข้าราชการครู”

ยุทธศาสตร์ เป็นภาษาที่ใช้ในแนวของการทำสงคราม เพราะในความเป็นจริงแล้ว คำว่า ยุทธศาสตร์ มีความหมายเพียงวิชาการรบ เท่านั้น เมื่อนำมาใช้กับครู ความหมายคงมองไปในแนวของหลักการวิธีการในการสร้าง พัฒนาจิตวิญญาณของความเป็นครู แผนปฏิบัติการ กับ แนวทาง คือหลักการ วิธีการในการพัฒนาวินัย จริยธรรม ในความเป็นจริยธรรมนั่นเอง จริยธรรม แปลว่า ธรรมที่ควรประพฤติ เมื่อคนประพฤติตาม จริยธรรม แสดงว่าเขาก็มีวินัยอยู่ในตัวแล้ว และเมื่อเขามี จริยธรรมเป็นหลัก แผนปฏิบัติการก็บรรลุเป้า ในขณะที่เดียวกัน แผนปฏิบัติการนั่นเอง ครูจะต้องนำมาใช้ในการปฏิบัติงานของตน ในการอบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษา ถ้อยคำเหล่านั้น เมื่อมาเรียงกันยาวเพื่อย่อย่างนั้น หากมองไม่เห็นว่าเป็นกระบวนการที่เป็นปัจจัยของกันและกันแล้ว อาจารู้สึกสับสนได้ แม้คำว่า จริยธรรม มีความหมายเพียงธรรมที่ควรประพฤติเท่านั้น ในสมัยก่อนท่านเรียกว่า ธรรมจริยา แปลว่า การประพฤติซึ่งธรรม หมายความว่า ท่านผู้นั้นเป็นคนดีมีศีลธรรม ซึ่งก็แสดงว่า เขามีวินัยในตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงกลายเป็นเรื่องสากลสำหรับ

คนทั้งหลาย หากจำเป็นที่จะต้องเป็นข้าราชการครู แต่เพียงพวก
เดียวไม่

ดังนั้น ข้อความต่อไปจึงจะเน้นไปที่ การนำเอาหลัก
ธรรมที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น อันเป็นการพัฒนาปัญญาความ
รอบรู้เป็นหลัก แสดงว่าท่านที่มีคุณธรรมเหล่านั้น ย่อมได้ชื่อว่า
เป็นผู้มีความรู้ดีแล้ว

ปัญหาประการต่อไปคือ

ปัญหาความคิด ทำอย่างไรจึงจะมีความคิดดี?

ในด้านกระบวนการแห่งธรรมภาคสนาม คนเราหากมี
ความรู้ดีแล้ว ความคิดก็ต้องดีเป็นธรรมดา เพราะความเห็นเป็น
ผลมาจากความรู้ คือเขารู้มาอย่างไร ความเห็นของเขาก็ต้อง
เป็นอย่างนั้น ความเห็นอย่างไรเขาก็มีความคิดอย่างนั้น ความ
คิดดีจึงเป็นอาการของความรู้ ความเห็นดีเป็นสำคัญ แต่ความ
คิดนั้นจำต้องผ่านพัฒนาการมาตามลำดับ เพราะในขณะที่เราคิด
คนอื่นเขาก็คิดเหมือนกัน ความขัดแย้งกันด้านความคิดอาจจะ
เกิดขึ้นได้ แต่ถ้าความคิดนั้นสามารถยึดโยงอยู่กับความรู้ดี
ความเห็นดี ความคิดเขาก็พัฒนาไปแล้วตามธรรมชาติ นั่นคือ
ดำเนินไปตามขั้นตอนของ “คิดให้ได้ คิดให้ดี คิดให้เป็น คิด
ให้ชอบ ยุติด้วยทำนองคลองธรรม”

ความคิดของคนที่ทำหน้าที่ครูในฐานะของผู้สั่งสอนที่มาก
ด้วยจิตวิญญาณของความเป็นครู จะต้องคิดให้ได้ว่าสถานะ
ของคนในโลกนั้น เมื่อเราเอากการประกอบอาชีพของเขาเป็น

หลักจะพบว่า สามารถแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มหลัก คือ “มุ่งบริการตนเองเหนือสังคม และมุ่งบริการสังคมเหนือตน”

ครู ซึ่งเป็นบุคลากรที่พัฒนามาจากจิตวิญญาณของผู้อภิบาลตั้งอยู่ในฐานะของปุชนิยบุคคลของสังคมที่อาจพูดได้ว่า คนทุกคนมีพ่อแม่ และทุกคนก็มีครูอาจารย์ จิตวิญญาณของความเป็นครูจึงต้องตระหนักว่า “ตนอยู่ในกลุ่มของคณะบุคคลที่ต้องทำงานบริการสังคมเหนือตน”

การให้ การบริการ จึงเป็นภารกิจหลักของความเป็นครู แต่จะอาศัยเพียงสำนักอย่างเดียวนั้นไม่ได้ เพราะต้องพัฒนาความคิดมาจนถึงจุดที่เรียกว่า คิดชอบหรือสัมมาสังกัปปะ ในอริยมรรค อันเป็นความคิดที่มุ่งสงเคราะห์ อนุเคราะห์ คนอื่นด้วยความรัก ความเมตตา กรุณาต่อคนที่ประสบปัญหา

ในกรณีของการศึกษา นักเรียนจะมีปัญหาหลักอยู่ที่ ความไม่รู้ บางคนมีปัญหายากไร้แถมเข้ามาด้วย และบางคน อาจจะมีปัญหาเรื่องโรคภัยทั้งโรคกายและจิตติดมาด้วย เมื่อเจอปัญหาระดับนี้แสดงว่า ครูอาจารย์เจอภารกิจที่ทำทลายความสามารถ คุณธรรม เพราะงานเหล่านี้จำต้องอาศัยพลังจิต คิด อนุเคราะห์ สงเคราะห์ต่อนักเรียนนักศึกษา มากกว่าปกติ

ดังนั้น ความสามารถจะมีมากพอหรือไม่ อยู่ที่ความรู้ ความคิด จิตสำนึกของครูอาจารย์ต่อภารกิจ ต่อนักเรียนนักศึกษา จิตวิญญาณของความเป็นครู ซึ่งต้องอาศัยความรับผิดชอบสูง ครูจะต้องอาศัยความรู้ ความคิด คุณธรรมของความเป็นครู

มาสร้างสรรคเป็นความสามารถในการบริหารจัดการ ปฏิบัติ
ภารกิจ ด้วยความรู้เท่าทันทุกอย่างในขณะนั้นๆ บางคราว
พระพุทธศาสนาแสดงปัญญาภาคสนามสำหรับคนทั้งหลาย ใน
การวินิจฉัยตัดสินทุกอย่างที่ตนต้องรับผิดชอบ โดยมุ่งไปที่
ความสำเร็จแห่งภารกิจเป็นหลักสำคัญว่า

**“ประโยชน์พึงเกิดขึ้นในที่ใดๆ ด้วยวิธีใดๆ ให้ใช้ความ
พยายามในที่นั้นๆ ด้วยวิธีนั้นๆ”**

จากหลักธรรมข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ความสามารถของ
คนนั้นเป็นกระบวนการต่อเนื่องของศาสตร์ที่ผ่านการศึกษารียนรู้
พัฒนา เป็นความคิดที่เป็นระบบ สามารถแปลงศาสตร์เหล่านั้น
เป็นศิลป์คือ “สามารถทำงานได้ ทำงานดี ทำงานเป็น จนถึงเป็นงาน”

ไม่ว่าผลจะเป็นการครองตน ครองคน ครองงาน ครองเรือน
ครองสุข แม้จะกระจายออกไปมากอย่างไรก็ตาม แต่นั่นคือผล
จากความรู้ ความคิด ที่ผ่านการศึกษารียนรู้มานั้นเอง การ
ศึกษาที่นำไปสู่ภาคปฏิบัติ บางคราวเราพบข้อความสั้นๆ ว่า

**“คนมีปัญญา มีความเฉลียวฉลาด สามารถในการจัดการ
ทำงาน รู้กาล รู้หลักการ รู้วิธีการ สามารถเจริญในราชการได้”**

จากข้อความข้างต้นนี้ก็เช่นเดียวกัน ในคำว่า ปัญญา
นั่นเอง คือความรอบรู้ตามโครงสร้างของสัปปริสธรรม ๗ ประการ
คือ แม้จะมีหลักธรรมถึง ๗ ข้อ แต่ความจริงแล้วคือปัญญา ที่
พัฒนาออกมาเป็นไหวพริบปฏิภาณ มีความแตกฉานในสรรพวิชา
สามารถบริหารวิชาการเหล่านั้นสอดคล้องกับเวลา สถานที่

เหตุผล ความเหมาะสมความควร กลุ่มคน กลุ่มบุคคล ที่อาจเรียก
ได้ว่ามีศิลปะในการใช้ปัญญาให้เหมาะสมสอดคล้องแก่กรณีนั้นๆ

ปัญญาในระดับนี้ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า มีปัญญารักษา
ตน มีปัญญาในการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน เป็นประการ
สำคัญ เพราะชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา เป็นชีวิตที่ประเสริฐสุด

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา ที่คนจะต้องมี
สติปัญญาทุกลำดับขั้นตอนของชีวิต ยิ่งชีวิตของคนที่ทำหน้าที่ครู
อาจารย์ ยิ่งเป็นงานที่ต้องมีปัญญาเป็นหลัก และพัฒนา
ปัญญาอย่างต่อเนื่อง จนสามารถแสดงให้เห็นความรู้ ความ
สามารถ ผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับยกย่องของคนทั้งหลาย
ความสามารถที่จะต้องแสดงออกให้ปรากฏ ด้วยการ บริหารตน
บริหารคน บริหารงาน ที่มีความสามารถในการบริหารตนเป็น
ฐานสำคัญ

หลักการบริหารตน ทำอย่างไร?

ใครก็ตามที่มีความสามารถในการบริหารตน จะต้องมี
พื้นฐานความรักตน รักความเจริญก้าวหน้าของตน ในลักษณะ
ที่เรียกว่า “ผืนให้ไกล ไปให้ถึง” ซึ่งจำเป็นต้องมีคุณธรรมหลัก
เป็นเรื่อใจ คือ

๑. ไม่ประมาทในการสร้าง พัฒนา และใช้ปัญญาทุก
ลำดับขั้นตอนของชีวิต ด้วยการมีปัญญาในการบริหารตน
อย่างต่อเนื่อง

๒. สัจจะ มีความสัตย์ซื่อ มีความจริงทั้งทางกาย วาจา ใจ มีความสุจริตใจจริงใจต่อตนเองคนอื่น กาลเวลา ภารกิจที่ตนต้องรับผิดชอบ ไม่มีคำว่าต่อหน้าลับหลัง แต่มีความรับผิดชอบเต็มตามฐานะ คือมีเจตจำนงมุ่งมั่นที่จะรักษาสัจจะของตนไว้ด้วยชีวิต อย่างที่พูดว่า “เสียชีพอย่าเสียสัตย์ เสียสมบัติอย่าเสียวาจา”

๓. มีความสามารถในการฝึกปรือ พัฒนาตนเอง จนสามารถควบคุมตัวเองได้ อันเป็นคุณลักษณะของคนที่มียุติธรรมในตนเอง การดำเนินชีวิตของคนนั้น บางครั้งท่านอุปมาเหมือนกับการขับรถเร็ว ซึ่งผู้ที่ขับจะต้องสามารถควบคุมยานพาหนะให้ปลอดภัยตามสมควรแก่กรณี สามารถไปได้ หยุดได้ ชลอได้ เร่งได้ หลบหลีกได้ เป็นต้น จนสามารถฆ่าความรู้สึกที่เป็นอุปสรรคต่อความเจริญก้าวหน้า ความสำเร็จของตนได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “ดูตนเอง บอกรู้ได้ ใช้ตนเป็น ใช้ตนทำ ใช้ตนพูด ใช้ตนคิด” ที่อำนวยความสะดวกให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตน ภารกิจ และคนที่เกี่ยวข้อง

๔. มีความอดกลั้น อดทน ทนทาน ต่อสิ่งเสียดแทงทั้งหลาย คือ ต้องสามารถอดทนต่อความวิปริตแปรปรวนของธรรมชาติ ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นในชีวิต ความเหนื่อยยากยุ่งยากในการปฏิบัติภารกิจการงาน ที่สำคัญคือต้องอดกลั้น อดทน ทนได้ ต่ออารมณ์ที่ยั่วยุยั่วยวนมาจากข้างนอก พึงสังเกตว่าสังคมเรา ปัจจุบันที่สร้างให้เป็นสังคมบริโภคนิยม ให้ความสำคัญแก่วัตถุ มากกว่าคุณธรรมภายในใจ วิธีการที่นำมาใช้กันแพร่หลายคือ การโฆษณาด้วยรูปแบบต่างๆ แต่ถ้ากล่าวโดยสรุปจะพบว่า “มีการ

ชุ้ให้กลัวอันตราย และกลัวว่าตนจะไม่ได้ ไม่มี ไม่เป็น ในขณะที่
เดียวกันก็ใช้วิธีการยั่วให้อยากได้ อยากมี อยากเป็น” เป็นหลัก

หากคนรับสื่อที่ออกมาในลักษณะอย่างนั้น ขาดความ อด
กลั้น อดทน ย่อมจะอ่อนไหวไปตามการโฆษณา ประชาสัมพันธ์
เชิงชวนชักชวนด้วยวิธีการต่างๆ แต่ยามใดที่ใจอ่อนไหว ยาม
นั้นย่อมต้องสูญเสียเป็นอันมากที่ไม่มี ความจำเป็น

๕. พยายามหาหนทางให้จิตตนสงบจากอารมณ์อัน
เป็นข้าศึก ที่มีหลักฐานแสดงว่า คนปัจจุบันมีอาการทางจิต
ประสาทอยู่มาก หากถามว่าเป็นเพราะอะไร ตอบว่าเพราะใจ
เขาชอบให้ความสนใจต่อสรรพสิ่งที่ตนได้รับรู้ทางประสาทสัมผัส
จนไม่อาจจะมัดระวังใจ ไม่ให้กำหนด ไม่ให้ขัดเคือง ไม่ให้ลุ่มหลง
ไม่ให้มัวเมาได้ อาการปล่อยจิตให้หลงไหล เลื่อนไหล หลับไหล
ไปกับอารมณ์โลกจึงมีมาก ไม่อาจตอบสนองจนรู้สึกว่ “พอแล้ว”
ได้

หลักการบริหารคน

การบริหารคน ในด้านความเป็นจริงแล้ว คือความสามารถ
บริหารใจเขาด้วยความรัก ความเคารพ ความนับถือ ความศรัทธา
ความเป็นมิตรตามควรแก่ฐานะของเขา กล่าวโดยสรุปคือ ความ
สามารถในการครองใจเขาได้เท่านั้น อย่างอื่นก็สามารถครองได้
หมด อย่างคติไทยโบราณที่ท่านบอกว่า

**“ปรารถนาสารพัดในปฐพี
เอาไมตรีแลกได้ดังใจจง”**

หลักการครองใจคน คติของท่านในอดีต ท่านใช้หลักสั้นๆ ว่า **ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย** ทำได้เพียงเท่านี้ก็สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างสร้างสรรค์และเป็นมิตร ที่ไม่มีความเสื่อมคลายได้แล้ว แต่เนื่องจากคนที่จะต้องครองใจนั้น เมื่อเรากล่าวโดยสรุปแล้วจะแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ คือ

ท่านที่เป็นผู้ใหญ่ ผู้บังคับบัญชาเหนือตน การจะครองใจท่านเหล่านั้นได้จำต้องทำให้ยอมรับ นับถือ ศรัทธา เคารพ ต่อท่านด้วยความสุจริตใจ ความจริงใจ

ท่านที่อยู่ในระดับใกล้เคียงกัน เป็นเพื่อนร่วมงานกัน หรือ มีฐานะตำแหน่งใกล้เคียงกัน ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องผูกใจท่านเหล่านี้ด้วยความเป็นมิตร ประเภทที่เรียกว่า กัลยาณมิตรกัน พร้อมทั้งจะเห็นกันเมื่อใช้ ใ้กันเมื่อทุกข์ มีความรักใคร่กัน พร้อมทั้งจะร่วมทุกข์ร่วมสุขกันตลอดไป ซึ่งออกจะทวนกระแสความรู้สึกเป็นเราเป็นเขา พวกเรา พวกเขา และมักมีความรู้สึกเป็นคู่แข่งกันอยู่ลึกๆ ด้วย

ผู้น้อย ผู้ใต้บังคับบัญชา ที่ตามปกติแล้วการอยู่ร่วมกันของข้าราชการครูไม่ค่อยเน้นไปทางการใช้อำนาจ ดังนั้น การให้ความรักใคร่สนิทสนมในลักษณะของพี่น้อง ที่แสดงออกถึงความเอื้ออาทรห่วงใยสามารถทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่คนเหล่านั้นได้ ไม่ทอดทิ้งกันในยามที่มีปัญหาเกิดขึ้นแก่ผู้น้อย ผู้ใต้บังคับบัญชา

การปฏิสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์กับคนทั้ง ๓ ระดับ หากเรานำมาเทียบการแสดงความสัมพันธ์กับท่านเหล่านั้นด้วยมือ

คนที่เป็นผู้ใหญ่กว่าเราใช้ยกมือไหว้ให้ความเคารพต่อท่าน
คนที่อยู่ในระดับเดียวกัน เราใช้การจับมือหรือต่างคน
ต่างยกมือไหว้

คนที่เป็นผู้น้อยกว่า ผู้ใต้บังคับบัญชา นิยมใช้การแสดง
ทางสีหน้าอันยิ้มแย้มแจ่มใส ทักทายด้วยความเป็นมิตร อันเป็น
ไปตามหลักที่ท่านแสดงไว้ในโคลงโลกนิติว่า

ให้ท่านท่านจักให้	ตอบสนอง
นบท่านท่านจักปอง	นอบไหว้
รักท่านท่านจักครอง	ความรัก เรานา
สามสิ่งนี้เว้นไว้	แต่ผู้ทรชน.

การวางตัวในการเกี่ยวข้องกับคน ๓ ประเภทนั้น กล่าว
โดยสรุปคือ ทำอย่างไรให้ผู้ใหญ่เมตตาเอ็นดู ให้ความไว้วางใจ
ในกรณีของคนที่เป็นอยู่ในระดับเดียวกันทำอย่างไรให้เขายอมรับ
นับถือความรู้ ความสามารถ ความคิด คุณธรรม ส่วนคนที่
อ่อนกว่าเป็นผู้น้อย จะต้องให้เขามีความเคารพ เชื่อถือ นับถือ
ศรัทธา มีความพร้อมที่จะสร้างหลักร่วมทางความคิด หลักร่วมทาง
กิจกรรม หลักร่วมทางผลประโยชน์กัน

ข้อที่ควรตระหนักและตรวจสอบตนเอง เพื่อให้สามารถ
วางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่ตนเป็น ที่ตามปกติแล้วคนที่ป็นครู
พระ แพทย์ พยาบาล ตำรวจ มักคุ้นเคยต่อการตรวจสอบ สั่งการ
คนอื่น จนบางครั้งติดเป็นนิสัย แม้ตำแหน่งหน้าที่การงาน บุคคล
ที่ตนต้องปฏิสัมพันธ์ในขณะนั้นๆ อาจทำตัวเป็นครูไปเสียทุกกรณี

จนคนอื่นรู้สึกว่าคุณด้อยลงไป ทางพระพุทธศาสนาแสดงหลัก อัตตัตถนุตา คือความเป็นผู้รู้จักตน มีความชัดเจนต่อสถานะของตน ภารกิจความรับผิดชอบ และสิ่งที่คุณจะต้องทำในขณะนั้นๆ ทำนองคล้ายๆ การแสดงละครของนักแสดง ยามใดที่คุณสวมบทบาทให้แสดงเป็นอะไร ต้องตีบทให้แตกและแสดงให้สมบทบาทที่คุณต้องรับผิดชอบในขณะนั้นๆ

ประเด็นหลักในการครองคน คือการครองใจเขาด้วยความรัก ความเป็นมิตร การให้ความเคารพนับถือ ให้เกียรติยกย่องเขาเป็นหลัก พื้นฐานความคิดจิตใจของคนคือ ต้องการความรัก ความอบอุ่น ปลอดภัย ที่สำคัญคือ การครองคนมีอากาโรเป็นกิริยา ปฏิกิริยา ดังคำโคลงโลกนิติที่กล่าวในตอนต้น

คุณธรรมที่จำเป็นต้องมีในการครองใจคน

คุณธรรมที่มีความจำเป็นสำหรับครูที่จะต้องมีในการครองใจอันเป็นหลักใหญ่ได้แก่

พรหมวิหาร ๔ คือ

เมตตา มีความรักความหวังดีต่อคนอื่น และให้เกียรติยกย่องเขาตามสมควรแก่ฐานะ มีความพร้อมที่แสดงความเมตตาหรือความเป็นมิตรออกมาทางกายกระทำ การพูด ความคิด การสละแบ่งปัน ด้วยความคิดอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ให้ความเคารพ นับถือ ตามสมควรแก่ฐานะของคนที่คุณต้องการครองใจพลังของเมตตาจะต้องมีมากพอ โดยใจไม่โน้มเอียงไปในทางมี

ความพอใจในทางเพศ และสามารถอดทน ให้อภัย รอคอย
วุฒิภาวะของคนเหล่านั้น ครอบงำอยู่ในกฎเกณฑ์ ระเบียบ
แบบแผนขององค์กร เพราะความเป็นองค์กรจะดีหรือชั่วก็ตามมี
ผลกระทบถึงกัน อย่างที่ท่านพูดกันว่า “ดีทหาญดี ชั่วทหาญดี”

กรุณา ความสงสารต้องการช่วยขจัดทุกข์ภัยให้ยามที่คน
ที่ตนเคารพ รัก เมตตา ประสบปัญหา อุปสรรค ทุกข์ อันตราย
มีความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลตามกำลังความสามารถ
เพราะหลักการสำคัญในการอยู่ร่วมกันนั้น ท่านบอกว่า “คนที่มี
ความมั่งคั่งร่ำรวยกับคนที่มีอำนาจวาสนาอยากที่จะรู้ว่าใครเป็นมิตร
หรือพวกเข้ามาแสวงหาประโยชน์จากตน”

ความกรุณา คือความสงสาร ยามที่คนที่ตนเมตตาประสบ
ทุกข์ มีความพร้อมที่จะช่วยเหลือ จึงเป็นการสะท้อนความสุจริต
ใจ ความจริงใจ ที่คติไทยท่านใช้คำว่า “เห็นกันเมื่อไข้ ให้กันเมื่อ
ทุกข์” พลังของกรุณาที่ตนมีต่อคนอื่นต้องมีมากพอที่จะไม่คิด
เบียดเบียน ซ้ำเติมให้เขามีความทุกข์มากยิ่งขึ้น บางกรณีหาก
ช่วยไปเต็มที่แล้ว แต่ไม่สามารถจะให้พ้นจากความทุกข์ได้
ก็ต้องยอมรับความจริง ที่ว่าคนเราจะสามารถแก้ปัญหาได้ทุก
อย่าง เมื่อแก้ปัญหาไม่ได้ไม่ควรเศร้าโศกเสียใจ

มุทิตา มีความพร้อมที่จะแสดงมุทิตา คือมีความยินดีใน
ยามที่เขาประสบความสุข ความเจริญสมบูรณ์ด้วย ลาภ ยศ
สรรเสริญ สุข ที่ตามปกติแล้ว หากว่าใจเราไม่มีความเมตตาต่อ
เขาจะมีความรู้สึกริษยา ที่ไม่อาจทำใจให้ยินดีต่อความดีของคน

อื่น ปัญหาของโลก สังคมที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นสัญญาตญาณป่า หรือสัญญาตญาณดิบ คือความคิดในทางเบียดเบียนคนอื่น ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า “ความไม่เบียดเบียนกัน คือความ สรรวมระว่างในสัตว์ทั้งหลายเป็นความสุขในโลก”

ในขณะที่ความริษยา เป็นปัญหาที่รุนแรงมาก เพราะ ความริษยาทำให้โลกพินาศได้เสมอ แต่ในการแสดงมุทิตาจิต จะต้องมีความมาจากเมตตาจริงๆ หากมีความเห็นแก่ตัวอยู่ มุทิตาที่สุจริตใจจะเกิดขึ้นไม่ได้ แต่กลับเป็นความอยากมีส่วนร่วม ส่วนแบ่งในผลประโยชน์ที่คนอื่นได้ ทำนองเวลาเพื่อนได้ลาภยศ ขอให้เขาเลี้ยงอาหารตน เป็นต้น

อุเบกขา ความวางเฉยไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อคนอื่นประสบ ความพิบัติ แต่ในขณะที่เดียวกันเหตุการณ์บางกรณี เช่น คนที่เรา เมตตาไปทำผิดกฎหมายบ้านเมือง ถูกศาลตัดสินจำคุก เราไม่ อาจแสดงความเมตตา กรุณา มุทิตาต่อเขาได้ ควรทำให้เป็น อุเบกขา คือไม่แสดงความเมตตา กรุณา ในการที่เขาต้องประสบ ผลกรรม เพราะกฎแห่งกรรมเป็นอย่างนั้นเอง แม้เราทำผิดก็ต้อง รับผลกรรมเช่นเดียวกับที่เขาได้รับ

เพราะอะไร เพราะว่า

คนเรามีกรรมเป็นของๆ ตน จะต้องเป็นผู้รับผลของ กรรม มีกรรม เป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรม เป็นที่พึ่งอาศัย ใครได้ทำกรรมอันใดไว้จะดีหรือชั่วก็ตาม เขาจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

การอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นมิตร สายใยที่สำคัญคือ การที่ทุกคนมีความรู้สึกว่าเป็นธรรม เป็นธรรม ยุติธรรม

คนจะมีความรักใคร่ผูกพันกันอย่างไรก็ตาม หากเขามีความรู้สึกว่า เราไม่ยุติธรรมต่อเขา ยากที่จะรักษาความเป็นมิตรไมตรีไว้ได้ คุณธรรมที่มีความจำเป็นต้องมี และใช้ให้ได้ในกรณีที่คนอื่นเขาประสบผลกรรม เมื่อไม่อยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลืออะไรเขาได้ หรือเขาอยู่ดีมีสุขแล้วจนไม่มีความจำเป็นอะไรจะต้องไปช่วยเหลือเขา ในกรณีเช่นนี้ท่านสอนให้ทำใจเป็นอุเบกขา คือไม่ให้ใจแกว่งไปด้วยอารมณ์ อันเป็นความรู้สึกส่วนตัว นั่นคือ การงดเว้นอคติ ๔ ประการ

อคติ ๔ ประการ คือ

ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะอาศัยความรักใคร่ผูกพันกัน เป็นการส่วนตัว

โทสาคติ ความลำเอียงเพราะมีความรู้สึกไม่ชอบหน้ากัน เป็นการส่วนตัว

ภยาคติ ความลำเอียงเพราะกลัว ภัย อันตราย หรือแม่กลัว เขาจะไม่พอใจ หรือกลัวจะเป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

โมหาคติ ความลำเอียง เพราะไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ควรจะทำอย่างไรจึงจะเป็นการถูกต้อง จึงต้องอ่อนไหวไปตามกระแส ในรูปของ “ขุนพลอยพยัก”

จะพบว่า การครองใจคนในแง่ของความเป็นจริง คือ การอยู่ร่วมกันอย่างมีเหตุผลและความดี มีความเป็นธรรม

เที่ยงธรรม ยุติธรรม ไม่มีอาการต่อหน้าอย่างหนึ่งลับหลัง
อย่างหนึ่ง เป็นการแสดงความสุจริตใจ ความจริงใจต่อกัน
ให้ความสำคัญต่อคนที่เราต้องการครองใจเขา

หลายปีมาแล้วมีหนังสือแปลเล่มหนึ่งในนามว่า กลวิธี
ชนะมิตรและจูงใจคน ทำให้ชาวพุทธมีความตื่นตัว สอบทาน
ดูเห็นว่า หลักธรรมในลักษณะนี้มีอยู่แล้วในพระพุทธศาสนา
หลักนั้นคือ สังคหวัตถุ แปลว่า วัตถุหรือเรื่องอันเป็นที่ตั้งแห่งการ
สงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน แสดงว่า ใครก็ตามสามารถแสดงท่าที
ของตนต่อคนอื่นต้องตามหลักของสังคหวัตถุ ๔ เขาก็จะ
สามารถยึดครองจิตใจที่มากไปด้วยความรัก ความเคารพ ความ
นับถือ การสงเคราะห์กัน ไม่ให้ทะเลาะกัน และสามารถ
สร้างสรรค์ให้เกิดความรัก สามัคคี เอกภาพของคนตั้งแต่สอง
คนขึ้นไป จนถึงคนในองค์กรและประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

หลักสังคหวัตถุ จึงได้ชื่อว่า เป็นพุทธวิธีในการครองใจคน
ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า แม้คนที่เป็นมารดาบิดา หากขาด
หลักสังคหวัตถุ ๔ ประการ อาจจะไม่ได้รับการเคารพ
นับถือจากบุตรธิดาของตน

สังคหวัตถุ ๔ คือ

๑. ทาน การให้ การแบ่งปัน การแสดงความมีน้ำใจที่กอปร
ด้วยความรัก ความเมตตา หวังดี มีความเคารพ นับถือ ศรัทธา
ตามสมควรแก่สถานะแล้วแสดงออกด้วยการอนุเคราะห์ต่อคนอื่น
ด้วยความปรารถนาดี อย่างจริงใจ ยามเขาประสบปัญหาพร้อม

๓๖ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

ที่จะสงเคราะห์ด้วยความเมตตาสงสารเขา สำหรับท่านที่ตน
เคารพนับถือศรัทธา มีความพร้อมที่จะให้เพื่อเป็นการบูชาความ
ดีของท่าน ท่านจึงทำหน้าที่ขจัดความโลภในสิ่งของ ความเกลียด
ในคนที่เราสงเคราะห์ อนุเคราะห์ และบูชา ขจัดโมหะคือความ
สับสนในเหตุผลว่า อะไรควรทำหรือไม่ควรทำ นำให้เกิดเหตุผล
ในการสร้างกิริยาที่ดีต่อคนอื่น ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็น
หลักไว้ว่า ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไมตรีไว้ได้ หรือคติไทยที่ว่า

ต้องการใดในพื้นที่ปฐพี เอาไมตรีแลกได้ดังใจจง

๒. ปิยวาจา การเจรจาต่อกันด้วยถ้อยคำที่สะท้อนให้เห็น
ถึงความรัก ความหวังดีต่อกัน เพราะเรื่องวาจามีความสำคัญมาก
จนคติไทยโบราณท่านบอกว่า “ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือ
เป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา” ปิยวาจา จึงเป็นวาจาที่น่ารัก หรือพูดกับ
เขาด้วยความรัก คนได้ยินแล้วรู้สึกวาจาเช่นนั้นทำให้คนที่พูด
เป็นคนน่ารัก น่าเคารพ น่านับถือ น่าศรัทธา บางคราวพระพุทธ
เจ้าทรงใช้คำว่า วาจาที่ปราศจากโทษ คือคนฟังได้รับประโยชน์
จากการฟัง ตามหลักการในการพูดของพระพุทธเจ้า คือ เรื่อง
นั้นเป็นเรื่องจริงไหม? เป็นธรรมไหม? มีประโยชน์ไหม?

หากองค์ประกอบ ๓ ประการนี้มีอยู่พร้อม คนฟังอาจจะ
ชอบใจหรือไม่ชอบใจ แต่ท่านสอนให้รู้เวลาสถานที่ที่ควรพูด
วาจาเช่นนั้น วาจาในลักษณะนี้กล่าวโดยพื้นฐานจิต คือมีความ
รู้สึกดีต่อคนที่ตนพูดด้วยและพูดถึง วาจาที่พูดออกไป จะต้อง
เป็นวาจาจริง วาจาที่เสริมสร้างสามัคคี ประสานสามัคคี

คุณธรรมที่จำเป็นต้องมีในการครองใจคน ๓๗

กระชั้นสามัคคีตามสมควรแก่กรณีของบุคคล วาจาที่ไพเราะ
อ่อนหวาน และมีสาระประโยชน์แก่ผู้ฟัง คติไทยเราได้ให้ความสำคัญ
สำคัญแก่วาจาไว้มาก เช่น

ปากเป็นเอก	เหมือนเสกมนต์	ให้คนเชื่อ
ฉลาดเหลือ	วาจา	ปรีชาฉาน
จะกล่าวถ้อย	ร้อยคำ	ไม่รำคาญ
เป็นรากฐาน	เทิดตน	พันลำเค็ญ.

๓. **อัตถจริยา** ประพฤติกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน
โดยให้คนที่เราเกี่ยวข้องมีความรู้สึกว่าเขาได้รับประโยชน์จาก
การกระทำของเรา โดยสิ่งที่ทำนั้นมีลักษณะเกื้อกูล และอำนวยความสะดวก
ความสุขให้แก่คนที่เราเกี่ยวข้อง หากสามารถกระจายออกไป
เป็นการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ทั้งในด้านวัตถุสิ่งของ และ
การแก้ไขปรับปรุงพัฒนาด้านจริยธรรม คุณธรรมของปัจเจกชน
ตลอดถึงสังคมได้ ก็จะสามารถสร้างความเคารพ รัก นับถือ ศรัทธา
ให้กระจายออกไปมากขึ้น

๔. **สมานัตตตา** การวางตนเสมอ มีตนเสมอ คือวางตน
เป็นปกติเสมอต้นเสมอปลาย ทำตนสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย แม้
ว่าฐานะของตนหรือเขาจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม มีความพร้อม
ที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน รวมถึงความเป็นผู้รู้จักตนสามารถวาง
ตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ กาล สถานที่ บุคคล คณะบุคคลที่ตน
เข้าไปเกี่ยวข้อง โดยมีความสมเหตุสมผล ถูกต้อง อย่างที่ทรง
แสดงโดยใช้คำว่า

๓๘ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

“ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรม”

คุณธรรม ๔ ประการนี้มีลักษณะเหมือนมัลลยคล้อยใจคน หรืออาจพูดด้วยภาษาเครื่องรางของขลังว่าสามารถเป็นได้ทั้ง “เมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี และแคล้วคลาด” กาล ต่อมาท่านที่นำไปปฏิบัติได้สัมผัสผลเป็นความเจริญก้าวหน้า ความสำเร็จในภารกิจการงาน จึงนำมาประพันธ์เป็นคำที่คล้องจองกันว่า “โอบอ้อมอารี วชิโรเพราะ สงเคราะห์ประชาชน วางตนได้เหมาะสม”

คุณธรรมอันเป็นฐานหลัก

ในการครองตน ครองคน ครองงาน

หลักธรรมต่อไปนี้เป็นทางเจริญแห่งเกียรติยศ ชื่อเสียง ที่ตามปกติแล้วชาวโลกย่อมปรารถนายศ ๓ ประการ คือ

เกียรติยศ การมีเกียรติเป็นที่ยอมรับยกย่อง ให้ความนับถือจากคนทั้งหลาย

บริวารยศ มีพรรคพวกเพื่อนฝูง บริวาร ลูกน้อง ให้ความเคารพ ห้อมล้อมมาก

อิสริยยศ ความเป็นใหญ่ มีตำแหน่ง มีอำนาจ มีหน้าที่ ในการสั่งการบังคับบัญชาคนอื่นให้ทำในสิ่งที่ตนต้องทำและรับผิดชอบ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

ยศทั้ง ๓ ประการนี้ **เกียรติยศ** เป็นผลที่มีความถาวรยั่งยืน **บริวารยศ** เกิดจากความรู้สึกนึกคิดของคนอื่น และฐานะ ตำแหน่ง

ของเขา ในขณะที่*อิสริยยศ* ขึ้นอยู่กับการแต่งตั้งมอบหมาย เป็นเรื่องของการสมมติแต่งตั้งขึ้นดำรงอยู่ได้ไม่นาน ที่สำคัญคือ บริวารยศและอิสริยยศนั้น เกิดจากความดีก็ได้ เกิดจากความชั่วก็ได้ คนพาลหรือบัณฑิตก็มีได้ แต่เกียรติยศคนที่เป็บัณฑิตเท่านั้นจะมีได้ เพราะต้องเกิดขึ้นมาจากความดีที่เขากระทำ

การครองตน ครองคน ครองงาน ที่มีผลเป็นการครองเรือน ครองสุขนั้น เป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องรับผิดชอบด้วยตนเอง เป็นกระบวนการของกรรม อันเป็นการสะท้อนธรรมจากภายในใจของคนเหล่านั้นออกมา

พระพุทธเจ้าทรงแสดงที่สาเหตุหลักคือ กุศลธรรม อันสะท้อนออกมาเป็นกุศลกรรมอันวยประโยชน์เป็นความสุขแก่ผู้ทำในเบื้องต้นต่อคน ต่องานที่ตนรับผิดชอบ จะได้รับผลต่อจากการกระทำที่สืบเนื่องมาจากคุณธรรมเหล่านี้ คือ

๑. ความหมั่นขยันใจภารกิจที่ตนต้องรับผิดชอบ ในกรณีนี้ ทรงใช้คำว่า ความเพียรเป็นตัวกระตุ้นให้ลุกขึ้นทำงานด้วยความเพียรพยายามที่ต่อเนื่อง โดยมีหลักการว่าต้องทำงานที่เป็นหน้าที่ในแต่ละวันให้สำเร็จ เมื่อมีงานมากขึ้นต้องทำงานด้วยความหมั่นขยัน มีความมานะพยายามบากบั่นจนกว่าจะเสร็จภารกิจการ

๒. มีสติคือความระลึกได้ ระลึกทัน นึกออก ในการทำ การพูด การคิดอะไรก็ตามสติจะต้องสามารถระลึกได้ครบทั้ง ๓ กาล คือ ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด ขณะที่กำลังทำ กำลังพูด กำลังคิด

๔๐ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

และหลังจากได้ทำพุดคิดไปแล้ว โดยทรงใช้คำว่าสติมีสติ ต่อเนื่องอย่าให้เผอเรอ หลงลืม เลอะเลือน

๓. มีการทำงานที่สะอาด ภารกิจการทำงานอะไรก็ตามที่ตนต้องรับผิดชอบทั้งการครองตน ครองคน ครองงาน จะต้องมีความสะอาด สามารถพิสูจน์ทดสอบได้ อย่างที่พุดกันในปัจจุบันว่า ทุกขั้นตอนจะต้องมีความโปร่งใส การครองตนเป็นหลักสำคัญที่จะต้องมีความสะอาดทั้งการพุด การทำ และความคิด

๔. มีความคิด มีการใคร่ครวญ พิจารณา สืบสาวเรื่องต่างๆ อย่างมีระบบในการคิด สามารถสืบสาวเหตุปัจจัยในเรื่องนั้นๆ เชื่อมโยงเหตุไปหาผล เชื่อมโยงผลไปหาเหตุได้ มีความคิดถูกวิธี มีความเหมาะสมแก่กรณีนั้นๆ จนสามารถจำแนกแยกแยะสิ่งที่ตนต้องรับผิดชอบอย่างมีระเบียบ กฎเกณฑ์ ไม่ใช่อารมณ์ตนเองเป็นหลัก แต่กรอบของความคิดทุกอย่างจะต้องยุติด้วยเหตุและความดี ตามสมควรแก่กรณี เหตุการณ์ ภารกิจนั้นๆ

๕. มีความตำรวมระมัดระวัง ด้วยการทำงานอย่างมีสติสัมปชัญญะใช้ประสบการณ์จากอดีตเป็นหลักในปัจจุบัน โดยมีการสร้างสรรค์ พัฒนาให้ดีขึ้น และใช้ปัจจุบันเป็นหลักการในการเตรียม ปฏิบัติภารกิจในอนาคต ซึ่งต้องดีกว่าอดีต และปัจจุบัน

๖. ครองชีวิตตามธรรม มีการครองชีวิตตนเอง ปฏิบัติภารกิจ และครองคนโดยมีจุดกลางคือ ธรรมเป็นหลักในการครองชีวิตตน ครองคน ครองงาน ยุติด้วยหลักกฎหมาย ศีลธรรม

ไม่มีการแสวงหา การครอบครองทุกอย่างในชีวิตของตน โดยไม่ยุติ ด้วยธรรม ความเป็นธรรม ความเที่ยงธรรม มาตรฐานที่สำคัญคือ ทุกลำดับขั้นตอนของชีวิต จะต้องถูกต้องตามหลักกฎหมายและ ศีลธรรม ไม่สร้างปัญหาแก่ตนเองและคนอื่นเป็น มาตรฐานขั้นต้น แต่เพราะต้องครองคนและครองงาน จึงต้องมีการพัฒนาภารกิจ ไปสู่การเป็นประโยชน์แก่ตนและคนอื่น อันเป็นคุณธรรมหลักในการครองชีวิตของบัณฑิตทั้งหลายในโลก

๗. เป็นคนไม่ประมาท มีความไม่ประมาทในการละหุจริต และประพฤตีสุจริต ทางกาย วาจา ใจ โดยพยายามละความ เห็นผิด มีความเห็นชอบเป็นฐานของจิต จนสามารถระมัดระวัง ใจตนเองไม่ให้ ตกอยู่ภายใต้ความรู้สึกประเภท กำหนด ชัดเคื่อง ลุ่มหลง มัวเมา อันเป็นสาเหตุแห่งปัญหาสารพัดในโลก

คุณธรรมเหล่านี้ แม้จะทรงจำแนกแสดงไว้ออกไปพิสดาร ถึง ๗ ข้อ แต่ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว เป็นหลักธรรมหลัก ๓ ประการในภาคสนามเท่านั้น นั่นคือ ความเพียรในทางที่ชอบ ความมีสติหรือไม่ประมาท และการใช้ปัญญาเป็น หลักในการครองตน ครองคน ครองงาน เท่านั้น

การครองใจคนในฐานะของครู อาจารย์ กับนักเรียน นักศึกษา พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสังคาโลวาทสูตรความว่า ครู อาจารย์ควรมีสำนึกและทำหน้าที่ของตนต่อศิษย์ด้วย

๑. ต้องพยายามฝึกปรืออบรมบ่มเพาะแนะนำ ศิษย์ของตนให้เป็นคนดี

๒. พยายามให้เรียนดี มีความรับผิดชอบใน
เนื้อหาวิชาใดๆ ก็ตาม มีความสามารถในการอธิบาย
ขยายความเรื่องนั้นให้ชัดเจน แจ่มแจ้ง

ข้อที่น่าคิดสำหรับการศึกษาในปัจจุบัน คือ มีการปฏิเสธ
ความจำและการท่องว่า เป็นการเรียนแบบนกแก้วนกขุนทอง
แต่ในด้านความเป็นจริงแล้ว การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนา
ขั้น ๕ หรือเป็นกระบวนการของจิต ที่จะต้องมีภารกิจหลักคือ
“รับรู้อารมณ์ทางประสาทสัมผัส จำได้หมายรู้สิ่งที่ผ่าน มาทาง
ประสาทสัมผัสมากเท่าไรได้ยิ่งเป็นการดี นำประสบการณ์เหล่านั้น
นั้นมาคิดในรูปที่คิดได้ คิดดี คิดเป็น คิดชอบ จนพัฒนาเป็นปัญญา
ในระดับของการรู้จำ รู้แจ้ง รู้จริง” เป็นสำคัญ

เหตุนี้ทางพระพุทธศาสนาจึงยกย่องพระอานนทเถระว่า
เป็นพหูสูต คือท่านทรงจำพระธรรมวินัยไว้อย่างสมบูรณ์ จนรับ
หน้าที่ในการตอบคำถามเรื่องพระธรรม ในคราวมีการปฐม
สังคายนา

ปัจจุบันนักเรียนมีปัญหาเรื่องความจำ จนมีการพูดว่ามี
สมาธิสั้น ถ้าจะถามว่าพระอานนทเถระท่านมีวิธีการสร้าง พัฒนา
รักษาความจำของท่านไว้ได้อย่างไร พระสารีบุตรได้ สอบถามท่าน
ท่านได้เรียนถวายให้ทราบว่า การสร้างความจำให้แม่นยำนั้นจะ
ต้องมีคุณสมบัติ คือ

๑. เรียนวิชาที่ตนต้องเรียนให้มีความวิจิตรพิสดาร

๒. นำวิชาที่ตนเรียนมาดีแล้ว ไปอธิบายขยายความให้

คนอื่นเข้าใจโดยพิสดาร

๓. สามารถนำเอาวิชาเหล่านั้นมาสาธยาย คือ ท่อง
สวดวิชานั้นๆ ได้โดยพิสดาร

๔. นำเอาวิชาเหล่านั้นมาตริกรอง พ่งพินิจพิจารณา
ด้วยใจของตน จนมีความเข้าใจซาบซึ้งในวิชาการเหล่านั้น

๕. พยายามคบหาสมาคมกับคนที่มีความรู้ ความเข้าใจ
แตกฉานในสาขาวิชาการต่างๆ โดยเฉพาะวิชาที่ตนต้องรับผิดชอบ
ในการสั่งสอนอบรม

๖. เข้าหาท่านที่เป็นนักปราชญ์ ฉลาดมีความรอบรู้ รวม
ถึงสนใจศึกษา ค้นคว้าจากเอกสารหลักฐานต่างๆ จนสามารถ
ขจัดความเคลือบแคลงสงสัยออกไปจากใจตน มีความแจ่มแจ้ง
ชัดเจนในวิชาการนั้นๆ จนสามารถนำไปให้ความรู้ ความเข้าใจ
แก่คนที่มีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ ได้ดี หากสามารถ
พัฒนาตนจนมีความชำนาญในสาขาวิชาการอย่างน้อยสักอย่าง
หนึ่งก็จะเป็นการดี

คุณสมบัติเหล่านี้ ครูอาจารย์ สามารถนำไป สร้างความรู้
ความจำ ความชำนาญแก่นักเรียนนักศึกษาของตนได้

๓. เมื่อศิษย์ทำดี ควรยกย่องให้ปรากฏแก่สาธารณชน
อย่างน้อยในแวดวงของนักเรียน นักศึกษา เพื่อเป็นการสร้างขวัญ
กำลังใจ สร้างแรงผลักดันให้คนอื่นถือตาม ปฏิบัติตาม หลักการ
นี้พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า “ตำหนิ ยกย่อง” ตามสมควรแก่การ
กระทำ

๔๔ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

คติไทยเราคิดออกมาเป็นรูปธรรมคือ “สระน้ำ ลูกยก กอไม้”

สระน้ำ หมายถึง การให้ความรัก ความอบอุ่น ความเป็นมิตร สนิทสนม เป็นกันเองกับทุกคนที่ตนต้องเกี่ยวข้อง ร่วมหลักความคิด ร่วมกิจกรรม ร่วมผลประโยชน์กัน

ลูกยก หมายถึง การยกย่อง การให้รางวัล การสรรเสริญ ตามสมควรแก่ความดีที่คนเหล่านั้นกระทำ นั่นคือหลักมุทิตาจิตนั่นเอง หลักการบริหารท่านเรียกว่า ประเคราะห์

กอไม้ คือ การใช้ปัญญาพิจารณาเทียบเคียงโดยรอบคอบแล้วดำเนินลงโทษตามสมควรแก่ความผิด ทุกคนต้องประจักษ์ในกฎแห่งกรรม คือทำดีเขาต้องได้ดี ทำชั่วเขาต้องได้รับผลของความชั่ว กอไม้คือหลักนิเคราะห์ในทางบริหารนั่นเอง

๕. ให้การปกป้องคุ้มครองศิษย์ในทิศทั้งหลาย การทำงานในฐานะของครูอาจารย์นั้น ตามวิธีคิดของบัณฑิตท่านบอกว่า “เป็นครูเพียงวันเดียว เท่ากับเป็นพ่อแม่ตลอดชีวิต” การเป็นครูเขาเพียงครั้งเดียวจึงได้ชื่อว่า เป็นพ่อแม่ของนักเรียนนักศึกษาตลอดชีวิต ในกระแสสังคมปัจจุบัน การจัดการศึกษามีความเป็นธุรกิจทางวิชาการค่อนข้างสูง นักเรียนนักศึกษาอาจมีความรู้สึกต่อครูว่า ตนได้ซื้อวิชาความรู้จากครู ทำนองซื้อของจากตลาดเมื่อจ่ายเงิน รับของแล้ว พันธทางใจระหว่างคนขายกับคนซื้อจบสิ้นกัน ศิษย์อาจคิดอย่างนั้น แต่ครูอาจารย์ไม่อาจคิดอย่างนั้น ความรัก ความเมตตา ความผูกพันทางใจ ความปรารถนาดี จนมีความพร้อมที่จะปกป้องคุ้มครองอยู่เสมอ แม้ว่านักเรียน

นักศึกษาจะออกจากสถาบันการศึกษาไปแล้ว แต่ความเป็นครูกับศิษย์ ที่จะต้องมีความรักความเคารพกันตามสมควรแก่ฐานะจะต้องมีอยู่ ตลอดไป

ยิ่งกว่านั้น ครูยังต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลาง ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของนักเรียนนักศึกษาในชั้นเดียวกัน จนถึงสถาบันเดียวกัน รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างครูกับครู ครูกับศิษย์ และครูกับผู้ปกครอง

ภารกิจเหล่านี้จำต้อง มีคุณสมบัติ คุณธรรม ในทางสร้างสรรค์ พัฒนามากพอ เพราะลักษณะงานดังกล่าวเป็นงานแบบซุ่ม ที่จะต้องสามารถสร้างความสามานฉันท์ระหว่างกันและกันได้ อย่างต่อเนื่อง

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณสมบัติของคนที่ทำหน้าที่ทูตไว้ ๘ ประการ คือ

๑. เป็นคนมีความพร้อมที่จะฟังความคิดเห็นของคนอื่น แม้ว่าจะเป็นความเห็นที่แตกต่างกับตน ก็มีใจกว้างพอที่จะรับฟังด้วยความเคารพ

๒. มีความฉลาด สามารถ ไหวพริบ ปฏิภาณที่จะติดต่อสื่อสารให้คนอื่นเกิดการยอมรับ นับถือ เชื่อฟังเหตุผลของตน

๓. เรียนดี คือการทำหน้าที่ครู อาจารย์ ผู้บริหาร จะต้องมีความตื่นตัวติดตามข้อมูลข่าวสาร สามารถจับประเด็นหลักของเรื่องนั้นๆ เข้าใจในด้านรูปแบบและเนื้อหาของสาขาวิชาการต่างๆ ได้ดี

๔๖ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

๔. มีความทรงจำแม่นยำ ถูกตรงตามหลักการในเรื่องนั้น สามารถนำเอาหลักมาตรฐานในเรื่องนั้นๆ เข้ามาพูดจากันจนเป็นที่พอใจของคนฟัง คู่สนทนาได้เป็นอย่างดี

๕. มีความรอบรู้เรื่องราวต่างๆ ทั้งที่เป็นเรื่องหลักและปัจจัยประกอบ สิ่งแวดล้อม ภูมิหลังของเรื่องนั้นๆ

๖. มีความสามารถในการสื่อสาร ประสานงาน ติดต่อกับคนอื่น สามารถสร้างสรรค์ พัฒนาลำดับความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ แก่คนอื่น ด้วยการแสดงเรื่องนั้นๆ ไปตามลำดับ ไม่ตัดลัด ให้ขาดความ อ่างเหตุผลชี้แจงแนะนำให้เขาเกิดความรู้ ความเข้าใจ ด้วยความหวังดีปรารถนาดีต่อคนที่ตนสื่อสารด้วย

๗. มีความฉลาด รอบรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ได้ดี มีความสามารถในการแยกแยะประเด็นต่างๆ ได้ชัดเจนว่า อะไรเป็นอะไร อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์ อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ อะไรไม่ใช่เป้าหมายที่เราต้องการ

๘. มีเมตตา ความปรารถนาดีเป็นฐานใจ เรือนใจ แสดงให้เห็นถึงความรักความเคารพของตนต่อคนอื่น สามารถอดกลั้น อดทนต่อคำล่วงเกินก้าวร้าวของคนอื่น แม้เจอกับคนที่มีนิสัยก้าวร้าวรุนแรง ก็ไม่ยินดียิต่อการทะเลาะวิวาทกัน แต่มีความพร้อมที่จะหาข้อยุติในทางสร้างสรรค์ ความสมานสามัคคี ความเป็นเอกภาพ ระหว่างตนกับคนอื่นหรือคนอื่นกับคนอื่น

หลักการในการครองตน

ในด้านความเป็นจริงแล้ว คุณธรรมต่างๆ ที่กล่าวมาหลากหลายนั้น เราสามารถสรุปลงด้วยข้อความสั้นๆ ว่า **สองมือสร้างโลก** ทำนองเรามีมือเพียง ๒ มือเท่านั้น แต่สามารถใช้มือได้เป็นอเนกอนันต์ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะการใช้มือจึงเป็นไปตามความคิดในขณะนั้นๆ อะไรก็ตามหากเราคิดได้ มักจะทำได้ การใช้มือทุกคราวจึงอยู่ที่ในขณะนั้นๆ เราคิดอย่างไร

คุณธรรมหลักการในครองตน ครองคน ครองงาน หรือจะใช้คำว่า บริหารตน บริหารคน บริหารงานก็ตาม ในด้านของการลดละแล้ว จะเห็นว่าเป็นผลมาจากสภาพจิตที่สามารถควบคุมอารมณ์ โลก โกรธ หลง ของตนไว้ได้ โดยมีปัญญาเข้ากำกับ สามารถมองสรรพชีวิตด้วยความเป็นมิตร ไม่มีความโกรธเกลียดจนคุมไว้ไม่อยู่ มองสรรพสิ่งด้วยความ ไม่โลภอยากได้มาเป็นของๆ ตน มีความเคารพในสิทธิ หน้าที่ ของคนอื่น ตลอดถึงศักดิ์ศรีสถานะของคนเหล่านั้น

คุณธรรมเหล่านี้ อยู่ในโครงสร้างของพระพุทธคุณ คือ **ปัญญา ความบริสุทธิ์ ความกรุณาต่อคนอื่น** เพียงแต่ว่าเรานำมาใช้ระดับหนึ่ง จนบางครั้งสำหรับบางคน สามารถแสดงความกรุณา คือสงสาร ต้องการจะช่วยเหลือเขาให้หลุดพ้นจาก ความทุกข์ได้ตามสมควร ดังนั้น คุณธรรมที่สำคัญจึงอยู่ที่คุณธรรมสำหรับคน เรามีความรักสิ่งของๆ เขา เรามีความเคารพสิทธิของผู้เป็นเจ้าของไม่ล่วงละเมิด

การเรียนการสอนบางครั้งเราใช้คำว่า “แนะ นำ สั่ง สอน” ทำให้เห็นว่าในกระบวนการเรียนการสอน รวมถึงการบริหารงาน คน เมื่อนำไปเทียบเคียงกับ หลักที่พระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นพระบรมครูทรงทำ และประสบความสำเร็จอย่างอัศจรรย์ มีวิธีที่สรุปรวมเป็นความหลากหลายทางวิธีการ มีเอกภาพทางผล ที่ ต้องการร่วมกัน นั่นคือ

๑. การสอนเรื่องราวต่างๆ ตามสมควรแก่กรณีของเนื้อหาวิชาเหล่านั้น ให้นักเรียนนักศึกษาทราบตามความเป็นจริง ตามหลักที่ว่าสอนให้เกิดความรู้ยิ่งเห็นจริง ในสิ่งที่นักเรียน นักศึกษา ควรรู้ควรเห็น แต่เขาต้องสามารถรู้ สามารถเห็นได้

๒. ทำตนให้ดูเป็นตัวอย่างในกรณีของวิชาความรู้ ประเภท ศีลธรรม จริยธรรม ความรู้ด้านพลศึกษา หัตถศึกษา และแสดง ความรู้ ความสามารถในด้านพุทธิศึกษา จนสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ นักเรียน นักศึกษา ที่จะถือตาม ปฏิบัติตาม ยึดถือเป็นแบบอย่าง เพราะในด้านความเป็นจริงแล้ว การเรียน เป็นอันมาก เราเรียนเพื่อจะเลียนแบบอย่างจากท่านที่สอนตน เช่น ชาวพุทธศึกษาศาสนธรรม เพื่อปฏิบัติตามพุทธจริยาและ ศาสนธรรม ตลอดถึงยึดตัวอย่างจากพระสงฆ์ มาเป็นแบบในการดำเนินชีวิตของตน

๓. ครอบงำชีวิตให้เป็นมาตรฐาน ในการสร้างการยอมรับ นับถือ จนกลายเป็นแบบในการครองชีวิต เป็นการสะท้อนธรรม จากชีวิตจริงของท่านเหล่านั้น อาจพูดว่าเป็นธรรมะที่เป็นรูปธรรม

เช่น ลีลาของพระพุทธเจ้า พระอริยสงฆ์ และการครองตนของ
คนดีทั้งหลาย ที่ทุกคนสามารถยึดถือเอาบางส่วน หรือหลายๆ
ส่วนมาเป็นหลักในการครองชีวิตของตนได้

ทางด้านเนื้อหาของการศึกษาจริงๆ คือ ผู้ศึกษามีความ
เปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม ภายใต้โครงสร้างพระพุทธคุณบทว่า
วิชาจรณสมฺปนฺโน ก็มีความสมบูรณ์ด้วยความรู้และมีความ
ประพฤติดีงาม ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
ใช้คำว่า สัมมาปฏิบัติ คือปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ สัมมาชีพ สามารถ
ครองชีวิตในทางที่ชอบธรรมเป็นประการสำคัญ

ตามหลักของความเป็นจริงของสรรพชีวิต ทุกคนต้อง
สามารถบริหารตน บริหารงานตามสมควรแก่ฐานะ ดังนั้นครูใน
ตำแหน่งต่างๆ หรือใครก็ตาม จำต้องมีหลักในการครองตน
ครองคน ครองงาน เช่นเดียวกัน ซึ่งแต่ละคนจะต้องมีคุณสมบัติ
หลัก ในการใช้ปัญญาเป็นหลักครองชีวิตปฏิบัติภารกิจต่างๆ ด้วย

๑. **เข้าถึง** คือการเข้าถึงวิชาความรู้ที่จะสอน งานที่จะทำ
ภาระที่ตนจะต้องรับผิดชอบ ตามปกติแล้ว ใครมีภาระหน้าที่
อะไรก็ตาม จำต้องมีการศึกษา ค้นคว้า ให้มีความชัดเจน มี
ความเข้าใจแจ่มแจ้งด้วยตนเองแล้ว จนมีความสามารถในการ
ปฏิบัติภารกิจของตนให้มีความถูกต้องสมบูรณ์

๒. **ใจถึง** คือเป็นคนมีความรัก ความรู้วิชา หน้าที่ คนที่
ตนจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ ภาระของคนจะต้องมีเมตตา
เป็นฐานใจ มีความพร้อมที่จะอดทน ให้อภัย รอคอย ด้วยความ

๕๐ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

พร้อมของคนที่คุณเกี่ยวข้องกับ ความรู้และความเมตตากรุณา เป็นจิตวิญญาณของท่านที่ทำงานในหน้าที่ของผู้อภิบาลทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูอาจารย์ แพทย์ พยาบาล พระสงฆ์ นักสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น

๓. **มือถึง** นั่นคือ การมีความสามารถในการบริหารจัดการ พร้อมทั้งเป็นผู้แนะและนำ ดังคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า ที่ท่านบอกว่า

“ทรงทำอย่างไรรับสั่งอย่างนั้น รับสั่งอย่างไรทรงทำอย่างนั้น อันเป็นการสะท้อนออกมาจากพระทัยที่บริสุทธิ์ของพระองค์”

ในการให้การศึกษา ฝึกปรืออบรม พัฒนาคนนั้น คนส่วนมากจะไม่พร้อมหรือแม้จะมีความพร้อมอยู่บ้าง แต่มักจะมีปัญหาในการเรียนการศึกษา การปฏิบัติภารกิจของครูในฐานะของผู้สอนหรือผู้บริหารก็ตาม จะต้องทำหน้าที่ปลุกปลอบ สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง การศึกษา การทำงานของคนเหล่านั้น ให้เกิดเป็นพลังในการสร้างสรรค์ พัฒนา มีความเจริญก้าวหน้า สามารถผ่านอุปสรรคอันตรายไปสู่ความสำเร็จให้จงได้ ด้วยพื้นฐานจิตที่กอบปรด้วยปัญญา ความบริสุทธิ์ใจ และความเมตตากรุณาต่อคนเหล่านั้น

ในโพธิราชกุมารสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณลักษณะของผู้ปฏิบัติภารกิจต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จได้ในเวลาอันรวดเร็วว่า จะต้อง

๑. มีความเชื่อมั่นในทุกอย่างที่เป็นองค์ประกอบในการทำงาน การศึกษาเล่าเรียน เช่น พุทธศาสนิกชน จะต้องศรัทธามั่นคงในพระศาสดา นักเรียนนักศึกษาต้องศรัทธาต่อตนเอง ครูอาจารย์ เนื้อหาวิชาที่ตนต้องรับผิดชอบ

๒. เป็นคนมีโรคน้อย มีระบบการย่อยอาหารดี มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตดี

๓. ไม่เป็นคนโอ้อวด เปิดเผยตนเองตามความเป็นจริง ตนเป็นอย่างไรก็แสดงความจริงออกมา ไม่หลอกลวงตนเอง คนอื่น ไม่มีมารยาสาไถย

๔. เป็นคนมีความเพียรพยายาม มีความบากบั่นหมั่นอยู่เป็นนิตย์ ไม่ทอดทิ้งภารกิจที่ตนต้องรับผิดชอบให้ค้างค้ำ อาดูลไว้

๕. มีปัญญาในระดับต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ที่สำคัญคือต้องมีปัญญาในการบริหารตนให้เป็นคนไม่มีปัญหา พัฒนาศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญาอยู่เสมอ

หลักในการบริหารคนและงาน

เนื่องจากความแตกต่างของคน งาน ระบบ กฎเกณฑ์ต่างๆ ครูที่ทำหน้าที่ในการบริหารอะไรก็ตาม โดยเฉพาะในกรณีของการ “นำ” อันเป็นหลักการในการครองชีวิตให้ดูหรือการปฏิบัติตนเป็นหลักในการบริหารตน คน งานนั้น ท่านแสดงคุณสมบัติ

ของผู้เป็นหัวหน้าคนอื่น ตลอดถึงเป็นผู้นำตนไปสู่ความสวัสดิ
จำเป็นต้องมีคุณธรรมหลัก คือ

๑. ขมา มีความอดกลั้น อดทน ทนทาน แม้จะมีการกระทบ
กระทั่งกันก็พร้อมที่จะอดทน อดกลั้นไว้ มุ่งหมายผล ประโยชน์
เป็นหลัก ไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินปัญหาต่างๆ แต่ทุกอย่าง
ต้องยุติด้วย เหตุผลและความดี

๒. ซาครियะ มีความเพียรพยายาม มีความตื่นตัว ติดตาม
ตลอดเวลา มีความฉลาดสามารถปรับสภาพของตนเอง การงาน
อารมณ์ ให้เป็นการสร้างสรรค์ พัฒนาอยู่เสมอ

๓. อุฏฺฐานะ มีความเพียรเป็นเหตุริบเร่งลุกขึ้นทำงาน
เป็นทั้งการแนะในรูปของการทำให้ดู เป็นการนำ คือเป็นแบบใน
การทำงานให้แก่คนอื่น ซึ่งจะดีกว่าการสอนให้เขาทำเพียงอย่าง
เดียว โดยตนเองมิได้ทำให้เป็นแบบอย่าง

๔. สวิภาคะ เป็นคนมีน้ำใจต่อคนทั้งหลาย มีความ
โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทั้งด้วยวัตถุสิ่งของ และการ
แสดงออกถึงความมีอัธยาศัยไมตรี ยิ้มแย้มแจ่มใส

๕. ทุยามีความกรุณา เอ็นดู ต่อคนที่ประสบปัญหาประสบ
ความทุกข์ สามารถช่วยเหลือบำบัดทุกข์ภัยอันตราย ให้ตาม
กำลังความสามารถที่จะทำได้ ในกรณีที่ทุกข์ภัยอันตรายเหล่านั้น
ไม่เกิดจากการทำผิดของเขาเอง ถ้าเป็นในกรณีนี้ จะต้องทำใจ
เป็นอุเบกขาเป็นหลัก การสร้างความรู้สึกรักใคร่ ผูกพันกันนั้น
ท่านแนะให้สร้างความรู้สึกลมือนมารดาบิดากับบุตรธิดา พี่กับ

น้อง เพื่อนกับเพื่อน แต่ในยุคสมัยที่มีการเรียกร้อง สิทธิเสมอภาคกันแพร่หลายการมองกันฉันเพื่อนเป็นความเหมาะสม เพราะสามารถอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นกัลยาณมิตรดังกล่าวแล้ว

๖. อิกขณา มีความหมั่นขยันในการตรวจสอบ ตรวจตรา สำรวจ เพราะระบบการเรียนการสอน การบริหารจัดการอะไรก็ตาม จะต้องมีความชัดเจนในกรณีของการให้คุณให้โทษแก่ใคร เพราะอะไร มีความเหมาะสมแก่คุณและโทษที่ให้หรือไม่ ซึ่งในกรณีนี้พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักของการใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบว่า

ใช้ปัญญาพิจารณา เทียบเคียงโดยรอบคอบแล้ว ตำนึกคนที่ควรตำหนิ เมื่อเขามีการกระทำที่ควรแก่การตำหนิ,

ใช้ปัญญาพิจารณา เทียบเคียงโดยรอบคอบแล้ว ยกย่องคนที่ควรยกย่อง เมื่อเขามีการกระทำที่ควรแก่การยกย่อง,

ใช้ปัญญาพิจารณาเทียบเคียงโดยรอบคอบแล้ว ให้ความเคารพนับถือ แก่คนที่ควรแก่การเคารพนับถือ เมื่อเขามีการกระทำที่ควรแก่การเคารพนับถือ

แสดงว่าการตำหนิ ยกย่อง นับถือนั้น ตัดสินด้วยกรรมของเขาเอง ตามหลักที่เรียกว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ทำนองการตรวจข้อสอบของนักเรียน ครูไม่ได้มองว่าใครตอบ แต่มองว่าเขาตอบว่าอย่างไร การให้ผิดให้ถูกมิใช่เรื่องความรู้สึกส่วนตัว แต่อาศัยความถูกต้องจากหลักวิชาการนั้นๆ เป็นมาตรฐานในการตัดสิน

๕๔ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

จุดเปราะบางในการสร้างความสัมพันธ์ และรักษาความสัมพันธ์ให้ยั่งยืน ให้คนแต่ละคนแต่ละหมู่สามารถปฏิบัติงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ พัฒนา ก้าวหน้า มีความพร้อมที่จะรับผิดชอบร่วมกัน ที่สำคัญคือทุกคนจะต้องรู้สึก ว่า ตนได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรม เทียบธรรม ยุติธรรม มีความชัดเจนระหว่างเหตุกับผล โดยไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างผลกับเหตุ เช่น ทำเหตุน้อยแต่ได้ผลมาก ทำเหตุมากแต่ได้ผลน้อย มาตรฐานในการตัดสินคน จึงเป็นเหมือนมิเตอร์วัดอุณหภูมิ มิเตอร์จะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับอุณหภูมิในขณะนั้นๆ หรือวัดความกว้างยาวของวัตถุต่างๆ ด้วยไม้เมตร แทนที่จะวัดด้วยคืบของแต่ละคน ที่ไม่อาจหาข้อยุติได้

หลักการในการครองตน ครองคน รวมถึงการครองงานนั้น ในด้านที่เป็นเนื้อหาหลักแล้ว ฟังสังเกตว่าคนที่ประสบความสำเร็จในการบริหาร ไม่ได้หมายความว่าเขามีคุณธรรมมากจนจำไม่หมด แต่ขอให้มียุทธธรรมหลักเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ก็จะสามารถสร้างกระบวนการแห่งธรรมขึ้นมาได้ตาม ธรรมชาติของหลักธรรมที่มีความเป็นทวิภาวะ คือความจริงสองด้านจะไม่ปรากฏร่วมกัน ในจุดเดียวกันหรือแม้แต่ในขณะเดียวกัน เมื่อฝ่ายความดีเกิด ฝ่ายความชั่วก็ดับไป ทำนองแสงสว่างเกิด ความมืดก็หายไปจากจุดเดียวกัน

อย่าลืมว่าเปาบุ๋นจิ้น มีความซื่อสัตย์อย่างเดียว กวนอู มีความกตัญญูอย่างเดียว แต่ท่านสามารถสร้างชีวิตที่เป็นอมตะ นั่นคือ ชื่อเสียงเกียรติคุณความดีของท่านไม่ตายไปจากโลกได้

พระพุทธเจ้าทรงพระคุณหลัก ๓ ประการ คือ ปัญญา
บริสุทธิ์ กรุณา ดังกล่าว ทรงบำเพ็ญพระพุทธจริยา ๓ ประการ
คือ

โลกัตถจริยา ทรงกระทำประโยชน์แก่ชาวโลก ในฐานะที่
ทรงเป็นสมาชิกของโลก ทรงเป็นดุจพี่ชายคนโตของชาวโลก
ทรงเป็นผู้นำของชาวโลก ทรงเป็นที่พึ่งของชาวโลก อำนวยประ
โยชน์สุขแก่ชาวโลกสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ญาติัตถจริยา ทรงทำประโยชน์แก่พระญาติ ในฐานะทรง
เป็นพระราชโอรสของราชตระกูลทั้งสอง จนสามารถช่วยเหลือ
พระญาติของพระองค์ ให้ดำรงอยู่ในธรรมจากระดับศีลธรรม
จรรยา จนถึงบรรลุมรรคผลเป็นพระอริยบุคคล

พุทธัตถจริยา ทรงทำประโยชน์แก่พุทธบริษัท ใน
ฐานะที่ทรงเป็นพระพุทธเจ้า ทรงทำหน้าที่ทั้งในฐานะที่ทรงเป็น
ศาสดา อุปัชฌาย์ ครู อาจารย์ ของพุทธบริษัททั้งหลาย

เมื่อนำมาเทียบเคียงกับพระพุทธคุณ ๓ ดังกล่าวจะพบว่า
สำหรับชาวโลก พระญาติ พุทธบริษัท ทรงมากด้วยความกรุณา
ต่อคนเหล่านั้น และทรงรู้ว่าควรทำอย่างไรจึงจะเป็นประโยชน์
แก่เขา

สำหรับหลักธรรมที่ทรงนำมาสั่งสอนแนะนำ ทรงใช้ความ
รู้ระดับสมบุรณ์คือ พระสัมพันธัญญุตญาณ ยักย้ายเปลี่ยนแปลง
ปรับเข้าหาคน ทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่จริต ทัศนคติของ
คนเหล่านั้น ที่ได้ชื่อต่างๆ ตามจุดที่เขาเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ

๕๖ ความเป็นครูอยู่ที่ไหน?

สำหรับภารกิจที่ทรงบัญญัติ ทรงแสดงธรรม ทรงทำด้วยความบริสุทธิ์พระทัยอย่างแท้จริง ทรงสอน ทรงบัญญัติอะไรแก่ใครอย่างไร หากเขาทำตามคำสอนและบทบัญญัติเหล่านั้นแล้ว เขาจะได้ประโยชน์เสมอ ดังนั้น หลักธรรม การสอนธรรม จึงเป็น กระบวนการหนุนเนื่องของปัญญา ความบริสุทธิ์ใจ ความกรุณาเป็นหลัก

คนที่ทำหน้าที่เป็นครูในฐานะของผู้แนะนำ สั่งสอน บริหาร บริการ อภิบาล เป็นต้นั้น ทุกคนเป็นสมาชิกของประชาคมโลก เป็นลูกหลานของตระกูลเป็นผู้มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบทั้งต่อคนงาน องค์กร จึงชอบที่จะดำเนินตามพระพุทธรจวิทยา ๓ ประการ ของพระพุทธเจ้า ด้วยการอาศัย ความรอบรู้ชัดเจนในคน วิชาการ องค์กรประกอบด้วย มีความกรุณาต่อนักเรียน นักศึกษา เพื่อนร่วมงาน องค์กร มีความบริสุทธิ์ใจต่อตนเอง องค์กร คนที่เกี่ยวข้อง ทั้งระดับสูง กลาง ต่ำ กว่าตน

การจัดการศึกษาในปัจจุบัน มีองค์กรรับผิดชอบระดับ รัฐบาล กระทรวง มีกฎหมาย กฎ ระเบียบ บุคคลที่เกี่ยวข้อง อยู่เป็นอันมาก ที่สำคัญคือสังคมมีการตรวจสอบมากยิ่งขึ้น การทำอะไรตามลำพังความพอใจของตนเองจะยากขึ้น และพร้อมที่จะเกิดปัญหา

องค์รวมของความคิด สามารถใช้หลักพระราชดำรัสที่ว่า รู้ รัก สามัคคี มาเป็นแกนนำในการทำหน้าที่ของตนให้ประสบความสำเร็จ มีความสุขใจ ภูมิใจ เป็นผลได้เสมอ เพราะอะไร?

เพราะว่า ฐ คือ ปัญญา รัก คือ รัก เมตตา กรุณา เคารพ นับถือ ศรัทธา สามัคคี คือ หลักร่วมของการครองชีวิตด้วย ปัญญาและความรักใคร่ต่อกัน หลักการในการสร้างความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์กัน การไม่ทะเลาะกัน สร้างสรรค์ให้เกิดความสามัคคี และเอกภาพทางความคิด ทางกิจกรรม และทางผลประโยชน์นั้น จะต้องแสดงความรู้ดังกล่าวให้ปรากฏทางกาย วาจา ใจ ความมีน้ำใจ เฉลี่ยสุขต่อกัน ให้ความเคารพต่อกฎเกณฑ์ระเบียบวินัยที่ต้องปฏิบัติด้วยกันและปฏิบัติร่วมกัน มีความเห็นที่สามารถประนีประนอมประสานประโยชน์ และพร้อมที่จะปรับเข้าหากันได้

หลักธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญถ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนตั้งแต่ครอบครัวเป็นต้นไป จนถึงประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในนามของ อปริหานิยธรรม ๗ ประการ เมื่อกล่าวโดยเนื้อหาสาระเหมาะสมแก่สถาบันทางการศึกษา องค์กรต่างๆ คือ

๑. ให้ประชุมกันเนืองนิตย์ แต่ควรจะเป็นกิจลักษณะมากพอ

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก ที่สำคัญคือต้องพร้อมเพรียงกันทำงานที่ต้องทำ ด้วยความสำนึกรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ท่านไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ท่านบัญญัติไว้แล้ว ยึดถือปฏิบัติตามหลักการขององค์กร

๔. มีการให้เกียรติยกย่อง ยอมรับนับถือกันตามสมควร แก่ฐานะ ท่านที่เป็นผู้นำ ผู้บริหาร องค์กร ควรได้รับการยอมรับ นับถือตามกฎเกณฑ์ระเบียบขององค์กร ประเด็นที่ต้องตระหนัก คือความเป็นกิริยาปฏิบัติได้แก่การวางตัวให้น่าเคารพ นับถือ คนก็จะให้ความเคารพนับถือ แต่ถ้าวางตัวไม่ดี ขาดเหตุผล นิยมใช้อารมณ์ ก็ยากที่จะนำองค์กรไปได้ เพราะจะขาดความร่วมมือใจของคนในองค์กร

๕. ให้การอารักขา ค้ำครอง ผู้น้อย คนอ่อนแอ ไม่ให้ถูกรังแก เบียดเบียน

๖. ให้ความเคารพ สักการะ นับถือบูชาต่อสิ่งที่เป็นที่เคารพนับถือบูชาในบางกรณีวัตถุนั้นเกี่ยวกับศาสนา ลัทธิที่ไม่เหมือนกัน แต่สิ่งนั้นเป็นที่เคารพนับถือของคนอื่น ควรให้ความเคารพต่อศรัทธาของเขา ดังที่พูดกันว่า “ไม่ยกย่องก็อย่าเหยียดหยาม”

๗. ให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกันอันชอบธรรม แก่ท่านที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ในความเป็นองค์กรนั้น จะต้องให้ความอารักขา ป้องกัน อันชอบธรรมแก่นักบวชทุกศาสนาและคนดีทุกคนด้วย

จุดอ่อนอย่างหนึ่งของการประชุมในสังคมไทย คือความเคารพผู้ใหญ่ ที่เป็นจุดแข็ง แต่กลับเป็นจุดอ่อนในการระดมความคิดกัน ซึ่งจะต้องถ่วงถ่วงเอาสิ่งที่ดีที่สุดออกมา แต่ผู้ใหญ่กลับพูดคนเดียว ผู้น้อยไม่กล้าออกความเห็น ใครเถียง

คัดค้านท่านก็โกรธ บางคนพยาบาทด้วย ทำให้สังคมไทยมีจุดอ่อนในการร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนารักษาองค์กร เพราะเป็นระบบที่ส่วนมากแล้ว ผู้ใหญ่นิยมออกคำสั่ง และทุกคนที่คิดว่าตนเป็นใหญ่ จึงนิยมออกคำสั่งกันแพร่หลาย ผู้น้อยมีแต่ต้องรับชม ที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ “อยากเป็น อยากใหญ่ เพราะสนองตัณหา แต่กลับไม่มีความรับผิดชอบ เพราะขาดความฉลาด ความขยัน” เลยกลายเป็นปัญหาซ้ำซากทับซ้อนกันจนยากต่อการแก้ไข

หลักการครองงาน

เมื่อสามารถครองตน ครองคนได้แล้ว การครองงานซึ่งไม่มีชีวิตไม่มีความสลับซับซ้อนอะไร เป็นเพียงแต่การนำเอาคุณสมบัติคุณธรรมในการครองตน ครองคน มาบริหารงาน ดังที่ยกตัวอย่างในมงคลสูตรมาในตอนต้นว่า หลักการสำคัญในมงคลสูตรที่เป็นหลักนำไปสู่มงคลข้ออื่นมีเพียง ๓ ข้อหลักเท่านั้น คือ “การศึกษาสัจธรรมรับฟังมาก ความฉลาดสามารถในศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างได้ยิ่งดี ความมีวินัยอันศึกษาสำเหนียกมาดีแล้วหรือมีวินัยภายในตน”

การครองงาน คือการทำงานร่วมกันคนอื่น ที่ตนสามารถครองใจเขาได้แล้ว ในส่วนของงานจึงเป็นเรื่องความสามารถในการแปลงศาสตร์ที่ศึกษาเล่าเรียน นำไปสู่ภาคสนามคือภาคปฏิบัติอันเป็นศิลปะ ประการสำคัญจึงอยู่ที่การทำงานได้ ก็ต้องอาศัยความมีวินัยในตนเอง ซึ่งจะต้องแสดงออกมาในรูปของมี

ความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง ต่อเวลา ต่อหน้าที่ ต่อบุคคล องค์การ เป็นต้น โดยไม่จำเป็นจะต้องมีคนควบคุม เพราะความมีวินัยในตนเองของคนเหล่านั้น ช่วยให้มีควมรับผิดชอบสูงพอ การที่จะเป็นเช่นนั้นได้ จำต้องมีคุณสมบัติมากพอเช่น

มีความรับผิดชอบต่อภารกิจที่ตนจะต้องรับผิดชอบสามารถทำงานให้สำเร็จ งานจรรยาให้สำเร็จ ด้วยความหมั่นขยัน

เป็นคนตรงต่อเวลา เข้าทำงานตรงเวลา เลิกงานเมื่องานสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ไม่มีการผลัดวันประกันพรุ่ง

ไม่ทำตนเป็นคนกลัวเกินไปหรือขาดจนเสียนงาน มีปกติเป็นคนไม่ประมาท

มีความประพฤติถูกต้องตามระเบียบแบบแผนของราชการ มีปัญญาความรอบรู้เหมาะสมแก่ฐานะตำแหน่ง

สามารถปฏิบัติงานให้สำเร็จด้วยความสุจริตและเที่ยงธรรม เว้นอคติต่อทุกคน

มีความเคารพต่อระเบียบแบบแผนต่างๆ ความคิดเห็นของคนอื่น แม้จะต่างจากตน สามารถประสานประโยชน์กับคนอื่น เพื่อความสำเร็จแห่งภารกิจที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน

ยามที่มีงานจะต้องทำ ไม่ว่าจะเป็นเวลาใด มีความพร้อมที่จะทำงานด้วยความมั่นคง กล้าหาญ จนกว่างานนั้นจะสำเร็จ

มีความฉลาดสามารถในการทำงาน มีความชำนาญในในงานที่ตนต้องทำ อาศัยความรอบรู้ ทำงานให้สำเร็จด้วยความเรียบร้อย ในเวลาอันรวดเร็ว

สามารถทำงานสืบต่อจากคนอื่นได้ พัฒนางานสืบต่อจากคนอื่นได้ ที่สำคัญคือต้องมีวิสัยทัศน์ ที่อาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาได้

มีความคิดสุขุมรอบคอบไม่บกพร่องพลาดในวิธีการบริหารจัดการงาน ให้ผลงานเรียบร้อย รู้จักกาลสมัยว่าเวลาใดควรทำอะไรอย่างไร

รู้จักสภาพของปัญหา สาเหตุของปัญหา ความรู้ปัญหา หลักการวิธีการในการขจัดสาเหตุของปัญหา ตามสมควรแก่กรณี

มีความพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อภารกิจของตน พร้อมที่จะช่วยเหลือแบ่งเบาจากคนอื่น ให้การส่งเสริมสนับสนุนงานของคนอื่น ให้มีความก้าวหน้าพร้อมจะพัฒนางาน อันก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางสร้างสรรค์ ไม่หยุดอยู่กับที่ได้ รับประโยชน์จากงาน เวลามากกว่าธรรมดาอยู่เสมอ เป็นต้น

ในฐานะของพุทธศาสนิกชน ที่ทำหน้าที่ของครู อาจารย์ อุปัชฌาย์ และพุทธบริษัทนั้น พึงสังเกตว่า ในบทที่เรากล่าว นอบน้อมต่อพระพุทธเจ้าด้วยบทว่า นโม ตสฺส... นั้น แปลว่า

“ข้าพเจ้าขอนอบน้อมต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระอรหันต์ ผู้ตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง”

อันเป็นการแสดงลำดับของการเห็นความสำคัญในพระพุทธคุณ ในฐานะของผู้รับคุณูปการจากพระองค์ โดยเรียงลำดับเป็น “กรุณา ความบริสุทธิ์ ปัญญา” เป็นหลักฉันใด

การทำงานในฐานะของครู อาจารย์ เป็นต้น อันเป็นการ โดยเสด็จรอยยุคลบาทของพระบรมศาสดา จึงต้องมีความ กรุณานำไปข้างหน้า มีปัญญากำกับทุกขั้นตอนของการใช้ความ กรุณา และมีความสุจริตใจ อย่างจริงใจ ด้วยการให้ความ สำคัญแก่ **“ผู้เรียนเป็นอันดับหนึ่ง ความเจริญก้าวหน้าของ องค์กร ประเทศชาติเป็นอันดับสอง ตนเองเป็นอันดับสาม”** เพราะเป็นงานบริหารในรูปของการบริหาร อภิบาลดังกล่าว ประโยชน์สุขของผู้เรียน จึงเป็นเป้าประสงค์หลัก

การที่นักปฏิรูปการศึกษามองภารกิจของผู้อภิบาล เป็น **“วิชาชีพครู”** หากหยั่งรากลึกกลงไปในใจแล้วจะเป็นอันตราย มาก เพราะคนจะให้ความสำคัญแก่ตนเอง เยี่ยงการประกอบ อาชีพทั้งหลาย ซึ่งเขาจะหาคำตอบว่า เราทำอะไร ทำไปเพื่อ อะไร ทำไปแล้วเราจะได้รับประโยชน์อะไร เท่าไร จะจบ ลงด้วยความหวังเต็มประจบประแจง ใครก็ตามที่สามารถให้ผล ประโยชน์ ที่ทำให้อาชีพของตนเจริญได้ ความเสียหายจะตก แก่ผู้เรียน ประเทศชาติ ประชาชน อันเป็นส่วนรวม ภารกิจของ ผู้สอนจึงเป็นงานของผู้ที่มากด้วยความรัก ความเมตตากรุณา มีความสุขที่ได้ให้บริการ เบิกบานเมื่อเห็นคนอื่นเขาก้าวหน้า โดยตนได้มีส่วนร่วมอยู่ด้วย ในขณะที่โลกมีความทุกข์ เพราะ การผลักดันของ **“ริษยา และ วิหิงสา”** แต่ภารกิจของครูเป็นการ สร้างสรรค์พัฒนาด้วยความกรุณาและมุทิตา ที่สามารถสรุป รวมด้วยคำสั้นๆ ว่า **“ขอเพียงรักและผูกพันเท่านั้นพอ”**

แต่ต้องเป็นความรักความผูกพันต่อสถาบันหลักของแผ่นดิน และเกียรติภูมิศักดิ์ศรีของตน ตามโคลงพระราชนิพนธ์สยามมานุสสติบทแรกที่ว่า

รักราชจงจิตน้อม	ภักดี ท่านนา
รักชาติกอบปรภณีย์	แน่วไว้
รักศาสน์กอบปรบุญตรี	สุจริต ถ้วนเทอญ
รักศักดิ์จงจิตให้	โลกชรั้งสรรเสริญ.

จิตวิญญาณของความเป็นครู เป็นพลังขับเคลื่อนของความรอบรู้ที่ชัดเจน มีความบริสุทธิ์ใจต่อภารกิจ มีความรักความเป็นมิตรต่อทุกคนในกระบวนการศึกษาเรียนรู้ อันเป็น สวรรค์แห่งพระพุทธรุณ ๓ ประการ ใช่เพียงเท่านั้นก็ดี ยิ่งแล้ว เพราะนั่นคือ

“ความรักความผูกพันด้วยความสุจริตใจจริง ๆ”